

אחדות

XXXIII. ÉVFOLYAM, 186. SZÁM • 2025. ÁPRILIS-MÁJUS • 500 Ft
5785. UJÁR-SZIVÁN • ב"ה • סיון-אייר תשפ"ה

egység

ירחון יהדות הונגריה

MAGYAR ZSIDÓK LAPJA • EGYSÉGES MAGYARORSZÁGI IZRAELITA HITKÖZSÉG

**Ashkenazium újratöltve:
modern tudás, ősi hagyomány**

Ashkenazium
Jewish Studies in Budapest

**Nyári táborok
a fővárosban és vidéken**

**Peszáchtól sávuotig:
hogyan jártuk be
az omerszámlálás lépcsőfokait?**

**A gonoszság mementói:
ki szabad-e állítani a holokausztban
meggyalázott Tórákból készült tárgyakat?**

KEDVES OLVASÓ!

A zsidó hagyomány szerint minden lélek egy meghatározott, egyedi feladattal érkezik a földre, amit csak és kizárólag ő maga tud elvégezni. Mi ez a feladat? Nem tudjuk. De az biztos, hogy a miénk és nekünk kell beteljesíteni. És bár a mondás szerint a Jóisten nem ad olyan feladatot, amit ne bírnánk el, sokszor úgy érezzük, az életünk megoldhatatlan kihívások elé állít minket.

A legtöbbünkkel időről időre előfordul, hogy valami apróság miatt halogatunk egy nagyobb feladatot. Föl kéne hívni valakit, elő kéne szedni valamit, vagy el kéne menni valahova ahhoz, hogy az adott feladatot el tudjuk végezni. De ez az aprócska dolog, ki tudja, miért, akadályoz minket. Az elvégzendő feladat pedig egyre inkább sürget, mégis az aprócska dolog megakadályozza, hogy nekikezdjünk. Azaz... várjunk csak egy pillanatot: nem is aprócska már az a dolog, a képzeletünkben óriásivá dagadt, fenyegető rémként néz le ránk.

A legjobb megoldás ilyenkor venni egy nagy levegőt és megtenni az első lépést, letörni egy darabkát a hegyként magasodó feladattömegből, vagyis elvégezni egy apró részfeladatot. Lépésről lépésre, kavicsról kavicsra haladva a végére fogunk érni a feladatoknak.

Sokszor jut eszembe ez az omerszámlálásról. Hiszen első ránézésre 50 nap rengeteg hosszú idő, hatalmas falat eljutni peszáchtól sávuotig. Ha azonban mindig csak egy napot számolunk, csak egy kis résszel foglalkozunk, szinte észrevétlenül suhanunk át a napokon és heteken.

Amikor arra gondolunk, hogy mennyi micvát írt elő számunkra az Örökkévaló, mennyi feladat áll előttünk, hogy elvégezzük a számunkra kijelölt feladatot ezen a világon, könnyen megrettenhetünk. A jó hír az, hogy akár mekkora falat is az a feladat, nem kell egyszerre lenyelnünk. A lényeg, hogy mindig tegyük meg a következő lépést. Egyszerre csak egyet, de azt feltétlenül.

A legnagyobb feladattól is elvégezhetünk ma egy keveset. Hiszen a leghosszabb út is egyetlen lépéssel kezdődik. Merjük megtenni!

Steiner Zsófia
főszerkesztő

Előfizetés:
www.fizetes.zsido.com

Újságunk korábbi lapszámait a
www.zsido.com/egység
oldalon találja meg
elektronikus formában.

További információért hívja
a **06 1 268 0183**-as telefonszámot.

SMÚZ

- 2 A leghosszabb út is egy lépéssel kezdődik
Steiner Zsófia főszerkesztő
- 4 Hírek

A REBBE SZAVA

- 5 Hogyan tehetjük végtelenné az időt?

HOHMECOLÓ

- 6 Ashkenazium – újratöltve
Juhász Vali
  - 8 A negatív identitás nem identitás
Beszélgetés Dr. Elliott Malamettel
Hidas Judit
- Modern tudás, ősi hagyomány
- 11 Szeretni és szeretve lenni
  - 12 Ne ölj – szavakkal se
  - 13 Eutanázia és abortusz:
az önrendelkezés moralitása
  - 14 Lehet-e mindig örülni?
A boldogság etikája
Ell Alexandra

JIDDISKÁJT

- 16 A gonoszság mementói:
el kell-e temetni a meggyalázott
tőratekercsekből készített tárgyakat?
Oberlander Báruch

JUDAPEST ANNO

- 20 A budai „giga-zsinagóga” terve(i)
Az Öntőház utcai zsinagóga
mellékfejezete
Cseh Viktor

KILE

- 24 Zsidó nyári táborok
– válaszd ki a hozzád illőt!
- 26 Neshama TV: a lélek csatornája
- 28 Megidéztük a Ponyvakirály aranykorát
Rejtő Jenő nyomában – egy hónapon át
Ackerman László
- 30 Sorsról Sorsra
Amikor a trauma öröksége
művészetté válik
Liebman Flóra
- 32 A szabadság vándorai
– *peszáchi képriport*
- 34 Tűzzel és dallal ünnepeltük
lág báomert – *képriport*
- 36 Sávouti ünnepségek:
előadások, fagyipartik
és a Tízparancsolat – *képriport*

MISPÓHE

- 38 Elindult a grillszezon
Dénes Anna

ÉCESZGÉBER

- 40 Képzelt riport
egy amerikai popfesztiválról
egy elmaradt, majd mégis
megvalósult látogatásról
Zink Adira
- 42 Eszter meséje:
a rabbi elveszett leánya
Dénes Anna

BORÍTÓ

Ashkenazium

Modern tudás, ősi hagyomány

egység

MAGAZIN

Kiadja a Chábád Lubavits –
Zsidó Nevelési és Oktatási Alapítvány
Achdut magazine is published
by Chabad-Lubavitch
The Jewish Heritage Center of Hungary

1052 Budapest, Károly krt. 20.
Telefon/fax: (+36-1) 268-0183
E-mail: egység@zsido.com
Internet: www.zsido.com

FELELŐS KIADÓ:
Oberlander Báruch rabbi

FŐSZERKESZTŐ: Steiner Zsófia

FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES:
Cseh Viktor

ROVATVEZETŐK:
Dénes Anna, Cseh Viktor

OLVASÓSZERKESZTŐ: Molnár Zsófia

MŰVÉSZETI VEZETŐ: Juhász Valéria

ISSN 1217-3223 (nyomtatott)
ISSN 1588-0346 (on-line)

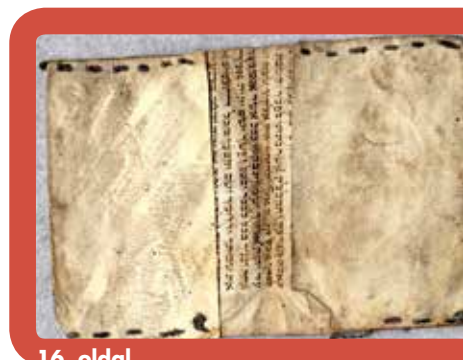
A kiadvány szent szövegek részleteit
és magyarázatait tartalmazza.
Kérjük, ne dobja el!

8. oldal

Ashkenazium: A negatív identitás nem identitás

„Dr. Malamet a Tóra tanításaira és a háláchá elveire támaszkodva tárgyalta a modern etikai dilemmákat, hangsúlyozva a zsidó etika időtálló jelentőségét a 21. század kihívásaiban.”

16. oldal

A gonoszság mementói

„A nációk nem elégedtek meg azzal, hogy minél több zsidót elpusztítsanak, igyekeztek minél inkább meggyalázni és megszégyeníteni a zsidó vallást is.”

40. oldal

Képzelt riport...

„Az én célom közösségvezetőként pedig nem a saját hitelességem kérdése, hanem az, hogy legyen közösség, legyen sábesz, legyen zsinagóga, legyen kidus, legyen iskola, és ennek rendelek alá mindent.”

Bóka János az új antiszemitizmus elleni főbiztos

Antiszemitizmus elleni küzdelemért felelős miniszterelnöki különmegbízottat nevezett ki Orbán Viktor miniszterelnök májusban. A feladatot Bóka János, európai uniós ügyekért felelős miniszter kapta.

„A sokszínű és életteli magyarországi zsidó közösségek biztonságát garantáljuk, tevékenységüket támogatjuk. Felelősséget érzünk minden európai zsidó közösség biztonságáért és boldogulásáért, mert az európai zsidó élet közös európai örökségünk része. Nem ígérek csodát. De ígérek együttműködést, kiállást, apró lépéseket előre” – nyilatkozta Bóka János, akinek kinevezéséhez gratulált Koves Slomó, az EMIH vezető rabbija is: „Az elmúlt években a magyar kormány számos fontos eredményt ért el ezen a területen, és örömmel tapasztaljuk, hogy Ön ezt a munkát tovább fogja vinni” – írta levelében, hozzátéve, hogy Magyarország példaképpen áll a világ előtt az Izrael melletti kiállással és az antiszemitizmus elleni fellépéssel.

UNESCO-program indult az ukrajnai zsidó örökség védelmére

Az UNESCO főigazgatója az év elején Lvivben jelentette be egy új, az ukrajnai zsidó örökség megővését célzó kezdeményezés elindítását. A projektet az Európai Unió 2,2 millió eurós (csaknem 900 millió forint) támogatással finanszírozza.

Az ukrajnai zsidóság múltja rendkívül gazdag és történelmileg jelentős, de az immár három éve tartó háború súlyosan fenyegeti a kulturális emlékek fennmaradását. Az UNESCO szerint az ország zsidó archívumai és emlékezetintézményei alulfinanszírozottak, kockázatkezelési tervek nélkül működnek, és komoly munkaerőhiánnyal is küzdenek. Az új UNESCO-program célja, hogy az ezekben az intézményekben őrzött dokumentumok megmeneküljenek az enyészettől, és a jövő nemzedékei számára is hozzáférhetőek maradjanak – számolt be róla az unesco.org.

Gyermeke született az Emírségben meggyilkolt rabbinak

Zvi Kogan rabbi özvegye, Rivky Kogan rebecen április 16-án, húsz héttel férje tragikus halála után egészséges kislánynak adott életet.

Zvi Kogan rabbit 2024 novemberében három üzveg terroristagyilkolta meg az Emírségekben, ahol Abu-Dzabiban dolgozott a helyi zsidó közösség felvirágoztatásán. A 28 éves rabbi önzetlen vezetőként élt, aki minden erejét mások segítésének szentelte.

Felesége, Rivky Kogan, most az egész közösség támogatását élvezve hozta világra közös gyermeküket. A kislány születése a veszteség felett aratott életigenlő győzelem. A történet nemcsak egy tragédia emberi arcát mutatja meg, hanem azt is, hogyan tud a közösség reményt építeni a gyász romjain.

Hogyan tehetjük végtelenné az időt?

Peszáchi és lát báromeri összefoglalónk kapcsán ebben a számban az ómerszámlálás filozófiai hátterével ismerkedünk meg. Mit tanított a lubavicsi Rebbe, Menáchem Mendel Schneerson az időről és a dolgok számbavételéről, megszámlálásáról? Ezt tudhatjuk meg az alábbi levélből.

Isten kegyelméből
5713. ijar hónap (1953. április-május)
Brooklyn, N.Y.

Üdvözlés és áldás!

Az ómerszámlálás összekötő kapocsként szolgál peszách és sávuot ünnepe között. Az ómert rögtön az egyiptomi kivonulást, a rabszolgaságból való felszabadulást követő napon kezdjük el számlálni és negyvenkilenc napon át folytatjuk, amikor is végül elérkezünk a tóraadás ünnepéig, mely a felszabadulás csúcspontja. Egy számlálás vagy mérés célja az, hogy megállapítsuk egy folyamatosan változó dolog pontos összegét vagy mennyiségét. Jó példa erre a népszámlálás, melyet időnként meg kell ismételni, hiszen a népesség folyamatosan növekszik vagy csökken, és pontos képet szeretnénk kapni a változás irányáról. Hasonló okból készülnek statisztikák különböző változó tényezőkről és körülményekről. Ha ezek a tényezők állandóak és változatlanok lennének, vagy nem lehetne semmilyen módon befolyásolni azokat, akkor nem lenne értelme a rendszeres statisztikai méréseknek.

Az idő olyan tényező, melyre az embernek semmilyen hatása sincsen. Az idő csak telik, és ezt a folyamatot nem lehet sem felgyorsítani, sem lelassítani, ahogy minőségbeli változást sem tudunk elérni, például nem dönthetünk úgy, hogy egy óra hatvan percnél több vagy kevesebb legyen. Ebből a nézőpontból tekintve nehéz felfogni az ómerszámlálás értelmét.

Továbbá, a számlálás vagy mérés a változó mennyiségű dolgok jelentőségét fejezi ki, ezért nem elégszünk meg pusztán becsléssel vagy általános értékeléssel, például azal, hogy nagy, kicsi vagy közepes mennyiségről van szó, hanem pontos számot kívánunk meghatározni.

Már említettük, hogy az idő – mint a legtöbb változó mennyiségű dolog – megváltoztathatatlan, és nem vagyunk képesek befolyásolni. Ez a megállapítás azonban csak felszínesen igaz. Az idő valójában olyan lehetőségekkel kecsegtet, melyeket máshol nem találhatunk meg. Amíg bizonyos dolgok felett korlátozott befolyással bírunk, addig az idő felett – bizonyos értelemben – korlátlan hatalmunk van. Az idő olyan, mint egy rugalmas anyagból

készült „edény”, mely határtalan felszívóképességgel rendelkezik. Képes kitágulni vagy összehúzódni, annak megfelelően, hogy mennyit energiát fektetünk bele. Kitölthetjük az időnket tartalommal vagy el is pazarolhatjuk. Ugyanakkora időegység ezért jelentheti valaki számára a végtelenséget, míg más számára az üres semmit. Az idő valódi mennyisége pontosan aszerint változik, hogy mennyi eredményre jutottunk az adott időegységen belül.

Ebben áll az ómerszámlálás különlegessége, a színáj-hegyi tóraadásig tartó időszak napjainak számbavétele.

A Tóra, mely „hosszabb, mint a föld és szélesebb, mint az óceán”, ugyanis Isten végtelen bölcsességét tartalmazza, melyet a véges idővel, meghatározott hosszúságú élettel rendelkező ember kapott meg, ahogy a zsoltárban áll: „Éveink napjai, van azokban hetven esztendő s ha jó erőben, nyolcvan esztendő”.

Vajon egy ennyire korlátozott idővel bíró teremtmény képes felfogni egy ilyen végtelen értékkel bíró ajándék jelentőségét? Vajon a rövid életű ember megérthet bármit is a végtelen Tórából?

Pontosan ez az oka annak, hogy a tóraadásra való felkészülés közben számolnunk kell a napokat, mert így tudjuk kellően értékelni az idő jelentőségét. Ezért kell kiemelni, hogy ugyan nem tudjuk befolyásolni az idő folyását, nem gyorsíthatjuk vagy lassíthatjuk azt, mindez csupán felszínesen igaz. Valójában minden időegység, nem csak a hosszúak, hanem az egyes napok is, a lehetőségek végtelen tárházát kínálják a számunkra. Így tehát hiába korlátozódik az emberi élet bizonyos számú évre, semmi sem korlátoz minket abban, hogy olyan módon használjuk fel azokat, hogy többet érjünk el, mint másoknak évezredek alatt.

Az időt elvileg csak mérni tudjuk, megváltoztatni nem. Ha azonban a saját időnk tartalmát, illetve a végtelen és örök Tóránk és parancsolataink terén elért eredményeinket tekintjük, akkor nemcsak arra vagyunk képesek, hogy „megnyújtsuk” az időt, hanem arra is, hogy végtelenné és határtalanná változtassuk, azaz a saját időnk az abszolút időn túlra és fölé helyezzük.

Ez a sávuotig tartó ómerszámlálás, a tóraadásra való felkészülés lényege.

M. Schneerson

Ashkenazium – újratöltve

JUHÁSZ VALI írása

Az Ashkenazium, a Milton Friedman Egyetem vallástudományi tanszéke hamarosan megújul: a szeptembertől induló mesterképzés minden eddiginél nagyobb rugalmasságot és még magasabb színvonalat kínál. VILLÁNYI DÁNIEL, a tanszék liaison officerje (a titulust a későbbiekben elmagyarázzuk) segít megismernünk az újdonságokat és kedvet csinálni a képzéshez.

Nemrégiben megjelentek a zsidó.com-on különböző hirdetések, amelyek hihetetlenül izgalmas témákban ajánlanak előadásokat az Ashkenaziumban. Hogyan lehet ezekre bejutni, miként zajlanak, kinek ajánljuk? Megannyi kérdés.

„Az Ashkenazium vezetője a kanadai filozófus-professzor, Michael Chighel, aki az intézmény szellemi-intellektuális vezetéséért felel, kijelöli az irányokat, megszervezi a tanrendet. Michael nemzetközi beágyazottsága okán mindenképp garanciája annak is, hogy élvonalbeli akadémikusokat nyerhessünk meg, hogy kutatásaik legjavát épp nálunk, az Ashkenaziumban adják át az érdeklődőknek. De ez még nem minden: Michael jó barátja, a világ egyik első számú Heidegger-kutatója (és az Ashkenazium rendszeres előadója!), a német filozófus, Peter Trawny. Kettejük közös projektje a Judeo-Europa előadásorozatok, amelyre kiterjedt kapcsolati hálójuknak köszönhetően a legkiválóbb tudósokat nyerik meg, akik amúgy mondjuk a Harvardon is megbecsült előadók, nem csak nálunk, a Károly körúton. Május 12-én például az amerikai Sander Gilman érkezett, hogy egy olyan jelenségről beszéljen, amelyet Woody Allen révén az egész világ ismer, még ha csak felszínesen is: a zsidó öngyűlöletről. Ezt követően, 13-án, 14-én és 15-én a „zsidó testről” érkezett, orrostól-nemiszervestől, szőröstől-bőröstől. Gilmantól mindkét témában könyv is jelent meg, nyilván nem véletlenül.”

FOTÓ: ZÁDOR PÉTER

Ezek az Ashkenazium új mesterprogramjának (MSc) bevezető előadásai. Arról, hogy hol és miként zajlik egy ilyen előadás, Dániel beavat, hogy az Ashkenazium a Károly körút 22.-ben (a Keren Or Központ mellett) van, a vendégprofesszorok prezentációval készülnek, előadnak, kivetítenek – a nagyméretű okostábla segítségével –, de közbe lehet szólni, kérdéseket feltenni, az ilyen estek interaktívak, és ez bátorítva is van.

Szabadegyetem

Nyitott programok, szabadegyetem-jelleggel és minden esetben angol nyelven, regisztrálni kell csupán. Különlegesség, hogy filozófiai, vallási vagy bármilyen formális előképzettség nélkül is izgalmasak, élvezhetők. A menetrend általában az, hogy másfél óra előadás után van egy szünet, amelyben az intézmény által biztosított harapnivaló, innivaló áll rendelkezésre, hogy aztán az újabb másfél órára újult erővel ülhessen be a hallgató. Remek program, kivételes intellektuális élmény.

Felmerül a kérdés, hogy ezek a tudósok fognak-e oktatni az egyetemi mesterképzésen, de Dániel felvilágosít: valójában ez úgy fog kinézni, hogy minden előadást, amely már most is zajlik, felvesznek és archiválnak, így a jelenleg épülő weboldalon a felvett és beiratkozott egyetemi hallgatók online nézhetik majd azokat vissza. A későbbiekben ezekkel az előadásokkal kapcsolatban lesznek tesztkérdések, és ha a diákok elérték a megfelelő krediteket, akkor a szak-

dolgozat megírása és védeése következik, így módon akár egy év alatt is meg lehet szerezni a mesterdiplomát.

Tehát ha valaki mesterezni akar, akkor azt a világ bármely pontjáról meg tudja tenni. A szakdolgozat védeésére nyilván ide kell jönni, de az előadásokat online tudja követni, miközben élő kapcsolatban van a Milton Friedman Egyetemen és persze a tanszékvezető Michael Chighellel.

Tájékoztató szabadon

A jelenlegi programok voltaképpen kedvcsinálók is, hiszen most, amíg az előadások még nem részei a hi-

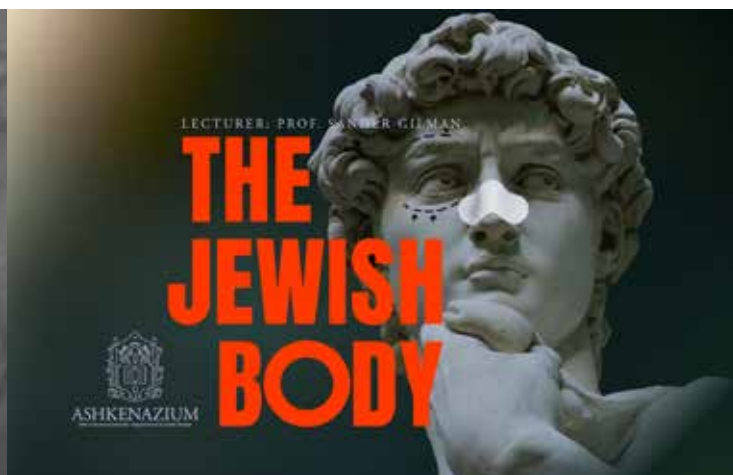
vatalos tanulmányoknak (tehát még szeptember előtt, előben zajlanak), bárki képet alkothat arról, hogy vajon neki való-e az Ashkenazium mesterképzése.

SANDER GILMAN
FOTÓ: DOMOKOS ZSÓFIA

„Az eddigieken túl komoly akadémiai kapcsolatépítésbe fogtunk, oda-vissza vannak előadói meghívásaink, részesei vagyunk a legnagyobb releváns egyetemi levelezőlistáknak, így olyanokhoz is eljut a hírünk, akik még nem találkoztak az Ashkenaziummal. A tanszéken betöltött pozíciómat Michael nevezte el liaison officernek, ami tulajdonképpen fedi is a munkakörömet, hiszen a liaison officer olyan személy, aki kapcsolatot tart szervezetek, intézmények, emberek közt; kommunikál, koordinál, lehetőség szerint hatékonyan viszi előre a dolgokat. Részese vagyok továbbá minden nem-tudományos tartalmi, egyetemi és PR-ügyeknek, kicsit olyan, mintha a tanulmányi osztály kellős közepén állnék, de szerencsére minden szakkérdésben a legjobb koponyákkal körülvéve.”

Az Ashkenazium hivatalos weboldala folyamatosan frissül, a masterre pedig most épül az új online platform, ezeket a világ bármely pontjáról el lehet érni.

A weboldal az ashkenazium.eu címen érhető el, az info@ashkenazium.eu e-mail-címen pedig akár magyarul, akár angolul lehet érdeklődni bármiről és regisztrálni az előadásokra.

A negatív identitás nem identitás

Beszélgetés

Dr. ELLIOTT MALAMETtel

HIDAS JUDIT írása

Lehet-e különbség az emberi életek értéke között, mit jelent az arányosság a háborúban? Hogyan kalkulálható a váltságdíj? A civil ártatlan? Ilyen kérdéseket feszeget Izrael és a háború etikájáról tartott előadásán dr. Elliott Malamet kanadai-izraeli professzor, aki március 24. és 31. között tartott előadás-sorozatot Budapesten a Milton Friedman Egyetem Ashkenazium tanszékén. A professzort az előadás kapcsán az újabb gázai hadműveletekről, a háború folytatásáról és az izraeli társadalom lelkiállapotáról is kérdeztük.

A háborúk hadászati kérdéseinél talán csak etikai, erkölcsi vonatkozásai jelentenek súlyosabb dilemmát. Izraeli háborúk esetén ez hatványozottan igaz, hiszen a zsidó állam identitásának alappillére a zsidó vallás etikai kódexe, a héber Biblia. Dr. Elliott Malamet kanadai professzor szerint a túszoekért fizetett váltságdíj vagy a háborús válaszcsepás arányosságának kérdése már az ókorban is foglalkoztatta a zsidóságot, de a modernitás és a cionizmus megváltoztatta a játékszabályokat.

A történelem nagy részében ugyanis a zsidóság teljesen kiszolgáltatott volt, nem rendelkezett hadsereggel, ezért a szuverenitás megjelenése kétélű karddá vált a 20. században. Izrael Állam megszületésével a zsidók képessé váltak az önvédelemre, de ezzel együtt jártak az olyan erkölcsi dilemmák is, hogy például hány embert szabad megölni a célok eléréséért, hogyan juthatunk információkhoz az ellenség oldalán lévő lakosságról, mi a definíciónk az ártatlanságra.

Elegendők-e pusztán a számok?

Dr. Malamet a jelenlegi háborús helyzet kapcsán elmondta, rendszeresen felmerül a kérdés az izraeli társadalomban, mi a célja a jelenlegi háborúnak: az, hogy visszaszerzzük a túszeit, vagy valami más hatalmi, politikai

cél áll a háttérben. Nagyon nehéz erre pontos választ adni, mert nincsenek közvetlen információk a tényleges történésekről, nem látjuk például, mi zajlik a zárt ajtók mögött, amikor Izrael és a Hamász tárgyal egymással, csak a végeredményt közlik velünk, hogy nem tudtak megegyezni. Ezért csak értelmezések állnak egymással szemben, attól függően, hogy ki milyen ideológiai irányzathoz tartozik akár a jobb-, akár a baloldalon.

Arra a kérdésre, hogy mit mond a zsidó etika a túszoek visszaszerzéséről, Elliott Malamet elmondta, itt az a fő dilemma, hogy az elmúlt 20 év tapasztalata azt mutatta, hogy a palesztin foglyok kiengedése sokkal több ember halálához vezetett.

„De ha ennél a számításnál maradunk, akkor senkit sem szabadna szabadon engedni, mert nagyobb lesz a kár, mintha az összes túszt megölik. Ugyanakkor egy ország nem hozhat csupán mennyiségi döntéseket, létezik erkölcsi kötelesség a saját testvéreinkkel szemben még akkor is, ha tudjuk, hogy akiket kiengedünk a börtönből, sok esetben elkötelezték magukat amellest, hogy kárt okozzanak Izrael Államnak” – jelentette ki a professzor. Ugyanakkor a professzor felvetette, talán másképp is lehet erről a kérdéstről gondolkodni, ha nem a jövőbeli következményektől félve hozunk döntést, hanem csak a jelenben meglévő

lehetőségekre koncentrálunk, és visszaszerezzük a túszo-
kat. De hozzátette, ennek mérlegelése is mindig prioritás
és ideológia kérdése.

Patthelyzet alakult ki Izraelben

Elliott Malamet a jelenleg is zajló gázai hadműveletek és a túsok kiszabadítása kapcsán elmondta, szerinte patthelyzet alakult ki Izraelben, az izraeli hadsereg eddig nagyjából 15-20 ezer Hamász terroristát ölt meg, és még valószínűleg 20-30 ezer van életben. Az utánpótlásuk szinte mindig megújul, és nem hisz abban, hogy teljesen el lehet őket pusztítani.

„És ezt úgy mondom, hogy én támogattam a háborút, és tudom, hogy a valódi entitás mindezek mögött Irán. De egy ponton túl nem világos, mit lehet még elérni a háború folytatásával. A Hamász esetében nem lehet remélni a teljes győzelmet, mert az emberveszteség számukra nem jelent semmit. Az sem zavarná őket, ha egymillió palesztin halna meg, sőt még örülnének is annak, hogy jobban tudják a helyzetet propagandacélokra fordítani” – mondta Malamet, hozzátéve: aszimmetrikus értékek esetén az egyik fél mindig hátrányban van. Az izraeli oldalnak számítanak az emberéletek, a Hamásznak nem. És ezt a hátrányt nem lehet leküzdeni. „Kezdetől fogva világos volt, hogy túsokat fognak ejteni, a polgáraikat élő pajzsként fogják használni, és hogy nem akarnak majd engedni. Tehát két választásunk van, vagy el kell fogadni a játékszabályait, és vonakodva véget kell vetnünk a háborúnak, hogy visszakapjuk az embereinket, vagy pedig le kell alacsonyodnunk az ő értékrendjükhöz” – magyarázta.

A professzor szerint a másik probléma, hogy mindenki, de főként a társadalom, gyors megoldást akar. Az emberek belefáradtak az erőszakba mindkét oldalon, de ennek a helyzetnek a megoldása sokáig fog tartani.

Széteső családok, depresszió, öngyilkosság

Elliott Malamet a budapesti előadás-sorozatában orvosi etikai kérdéseket is tárgyalt, ennek kapcsán elmondta, súlyos háborús traumákkal küzdenek az izraeliek október 7. óta, amire az ellátórendszer nincs felkészülve. Szerinte etikailag egyéni szinten vannak a legnagyobb kérdések, hiszen a háborúban mindenki személyesen találkozik a halállal, gyilkossággal, pusztítással, és kell adott esetben kioltania egy másik ember életét.

„Ezt nevezem én pirruszi győzelemnek, amikor megnyerjük a csatát, de elveszítjük a háborút. Nagyon magas a depressziósok, az öngyilkosok száma, családok esnek szét. A családon belüli erőszak aránya az elmúlt évben nőtt Izraelben. A katonák nem kapnak megfelelő ellátást, és sok férfi nem is hajlandó segítséget kérni, mert ez ütközne az önmagáról alkotott erős férfi képével.”

A professzor elmondta, az izraeliek nagyon reziliensek, és a társadalom egy része nagyon erős, de nem ez a teljes kép.

Ugyanakkor a professzor nem ért egyet azzal, hogy a világ jobban együtt tudna érezni az izraeli áldozatokkal,

Dr. Elliott Malamet

Dr. Elliott Malamet elismert zsidó gondolkodó és oktató, aki jelenleg Jeruzsálemben él. Angol irodalomból szerzett doktori fokozatot a Torontói Egyetemen, ahol 1987 és 1993 között tanított. Közel két évtizeden át oktatott angol irodalmat, valamint zsidó etikát és filozófiát kanadai egyetemeken, és a The Community Hebrew Academy of Toronto zsidó gondolkodás tan-székének vezetője volt.

2013-ban családjával együtt Izraelbe alijázott, ahol azóta is aktívan részt vesz a zsidó oktatásban. Jelenleg a Jeruzsálemi Héber Egyetem Rothberg Nemzetközi Iskolájában, valamint a Pardes Intézetben, a Schechter Intézetben és a Jesivát Machanaiban tanít.

Dr. Malamet társalapítója a Torah in Motion szervezetnek, amely a vallás és a modernitás közötti kapcsolatot vizsgálja, és konferenciákat, szimpóziúmkat szervez a zsidó világ vezető gondolkodóival. Emellett társigazgatója a Living Jewishly nevű, Torontóban működő, felekezeti közötti szervezetnek, amely beszélgetéseket és eseményeket szervez a zsidóság és a spirituális élet alapvető egzisztenciális jelentéseinek feltárására.

Világszerte keresett előadó, aki rendszeresen tart előadásokat és szemináriumokat Észak-Amerikában, az Egyesült Királyságban és Izraelben. Számos interjút és panelbeszélgetést vezetett neves zsidó személyiségekkel, többek között Sherri Mandell-lel, Melanie Phillips-szel, Jonathan Sacks rabbival és Bret Stephens-szel.

Jelenleg egy új könyvön dolgozik, amely a tinédzser-
etikáját vizsgálja, és az *Are You a Good Person?* címet viseli.

Dr. Malamet írásai rendszeresen megjelennek a *The Times of Israel* blogfelületén, ahol a zsidó etika, filozófia és kortárs társadalmi kérdések témáit tárgyalja. Feleségével, Leah-val és három gyermekükkel Jeruzsálemben élnek.

ha az izraeli társadalom a kommunikációjában is jobban megmutatná a sérülékeny oldalát, és a hírekben nem azt lehetne főként látni, hogy a háborúból és a gázai fogságból hazatérő emberek gyorsan talpra állnak, és nagyon erősek.

„Október 7. után minden lehetősége megvolt a világnak arra, hogy együtt érezzen Izraellel. Ennek ellenére már október 8-án voltak Izrael-ellenes tüntetések Amerikában, pedig akkor még semmit sem lépett a zsidó állam, csak megölték, megerőszakolták, elrabolták az állampolgárait.” A professzor szerint az együttérzés hiánya nem a tényekről szól, hanem arról, hogy sokan a saját elfogultságukhoz keresik a tényeket, és ha megmutatnák a depressziót, akkor az lenne a reakciónk, hogy a zsidók megérdemelték.

„Beszéltem sok ilyen emberrel, akik kijelentették, a mi hibánk, a mi problémánk, nem kellett volna Gázába mennünk. Azt hiszem, ha Izrael-ellenes vagy, akkor az is maradsz” – tette hozzá.

Kényes helyzetben a diaszpóra zsidósága

Dr. Malamet az utóbbi években világszerte felerősödő antiszemitizmusról azt mondja, szerinte az antiszemitizmus nem a háború következménye, hanem a háborút használta fel arra, hogy kifejezze magát.

„Nagyon vékony a határ a jogos kritika és az antiszemita Izrael-kritika között. Úgy gondolom, hogy a diaszpórában élő zsidók valójában eléggé kényes helyzetben vannak, mert nagy valószínűséggel a legtöbbször soha nem fog Izraelbe költözni” – jelentette ki. Szerinte a zsidóknak azt kell megvizsgálniuk, hogy az adott ország társadalma hosszú távon olyan hely lesz-e, amely vendégszerető és támogató a zsidó vallás gyakorlásával kapcsolatban, vagy nem. Ezenkívül zsidó pedagógusként hangsúlyozta, hogy sokan vannak, akik október 7. előtt nem vallották magu-

kat zsidónak, aztán október 8-án felébredtek, és érezték, hogy valami megmozdul bennük, csak nem tudták, milyen tartalommal töltsék meg ezt az érzést.

„Egész életemben azt tanítottam, és most is ebben hiszek, hogy a zsidó identitás nem épülhet az antiszemitizmusra vagy arra, hogy a Hamász október 7-én betört Izraelbe. A negatív identitás nem identitás. Viszont október 7. lehetőséget teremthet sok zsidó számára, hogy elgondolkozzon a saját identitásán” – fejtette ki. Elliott Malamet kiemelte, a zsidóknak fontos elmerülniük a gazdag zsidó hagyományban, a kultúrában, a spiritualitásban, a világ bármely pontján élnek is, és a saját közösségükben kell felvirágoztatniuk a zsidóságot.

„A judaizmusnak naprakész válaszai vannak háborúról, szexről, családról, orvoslásról, szerelemről és még sok minden másról, és azt gondolom, ez nemcsak a zsidók, hanem a többségi társadalom számára is bőven tartogat érdekességeket” – tette hozzá a filozófusprofesszor, aki március 25. és 31. között tartotta előadásait *Zsidó etika és a 21. század* címmel többek között ezekről a kérdésekről a Milton Friedman Egyetem Ashkenazium tanszékén.

Modern tudás, őszi hagyomány

Dr. Elliott Malamet, zsidó etikaoktató, 2025 márciusában egy ötrészes előadássorozatot tartott Budapesten az Ashkenazium Intézet szervezésében, „Zsidó etika és a 21. század” címmel. Az angol nyelvű előadásokat magyar szinkrontolmácsolással hallgathatták meg az érdeklődők.

Az előadás-sorozat célja az volt, hogy a zsidó etika alapelveit alkalmazva vizsgálja meg a modern társadalom legégetőbb kérdéseit. Az első előadás az október 7-i terrortámadás által kirobbant háború etikai kérdéseit tárgyalta, különös tekintettel az emberi élet értékére, a túszokért fizetett váltságdíj történelmi és vallási megítélésére.

A további előadások olyan témákat érintettek, mint a szexualitás házasság előtti és alatti kezelése a zsidó vallásban, a szólásszabadság és az uszítás veszélyei, valamint a mentális egészség kérdései háborús időkben. Dr. Malamet kiemelte, hogy a háborús irodalom gyakran heroikus narratívákat közvetít, miközben

figyelmén kívül hagyja a tragikus részleteket, például az öngyilkosságok számának növekedését a háborús időszakokban.

Az előadások során Dr. Malamet a Tóra tanításaira és a háláchá (zsidó vallásjog) elveire támaszkodva tárgyalta a modern etikai dilemmákat, hangsúlyozva a zsidó etika időtálló jelentőségét a 21. század kihívásaiban.

A sorozat célja nem csupán az információátadás volt, hanem a résztvevők gondolkodásának ösztönzése is, hogy saját életükben és közösségükben is alkalmazzák a zsidó etika tanításait.

A továbbiakban következő cikksorozatban egyenként dolgozzuk fel az előadások témáit, részletesen bemutatva Malamet gondolatait és az általa felvetett kérdéseket. Célunk, hogy az olvasók mélyebb betekintést nyerjenek a zsidó etika világába, és elgondolkozzanak a saját életükben felmerülő etikai döntéseken.

ELL ALEXANDRA összeállítása

Szeretni és szeretve lenni

Bár az előadás-sorozatnak nem ez volt az első része, mi mégis ezzel a témával kezdjük az etikai kérdésekkel foglalkozó összeállításunkat. Miért? Mert a felebaráti szeretet, a szülők iránti tisztelet, a házastársak közötti kapcsolat az egyik megkerülhetetlen alapja egy jól működő társadalomnak.

A szeretetről beszélve Dr. Elliott Malamet elmondta, hogy a legtöbb ember a szeretet kérdését elsősorban a szeretve levés, nem pedig a szeretetre való képesség kérdésének tartja. Ezért a probléma számukra az, hogyan lehet szeretve lenni, hogyan lehet szerethetővé válni. A másik elterjedt előfeltevés az a feltételezés, hogy a szeretet problémája az, hogy megtalálja a tárgyát, nem pedig az, hogy meglegyen hozzá a képessége. Az emberek azt gondolják, hogy szeretni egyszerű, de megtalálni a megfelelő tárgyat, akit szerethetünk – vagy aki szerethet bennünket –, nehéz.

A szeretet kettős

A judaizmus koncepciója, hogy a szeretet kettős: adni és kapni. Ezt már az etimológia is megmutatja, hiszen a héber áhává [szeretet] az arámi hav szóból ered, és szó szerinti jelentése „adni”. A teremtés a Teremtő adakozó akaratából ered. Ennek az ajándékozásnak a természetét szeretetnek nevezzük, mert nemcsak azt jelenti, hogy önmagunkat adjuk, hanem

azt is, hogy visszalépünk, hogy lehetővé tegyük a másik létezését és kiteljesedését. Isten tehát azt modellezi, amit a szeretet magában foglal: önzetlen ajándékozás, amelyet visszavonulás kísér, hogy lehetővé tegye a másik felemelkedését. Ez szemben áll a nyugati világ nárcisztikus megközelítésével.

Minden szeretet, amely egy adott dologtól függ, eltűnik, ha az a dolog már nincs jelen, de a szeretet, amely nem függ egy adott dologtól, soha nem fog eltűnni. (*Misna Avot 5:16*.) Ahogy egy ehhez a Misnához írt kommentárban olvashatjuk: ahol a szeretet a szeretett személy spirituális és erkölcsi értékében gyökerezik, ott a szeretet ugyanolyan tartós lesz, mint az értékek, amelyeken alapult.

A szerelem

A szerelem erejével és múlandóságával kapcsolatban gyakran idézik a következőket: „Amikor a szerelem erős volt, egy kardpengén is megágyazhattunk volna; most, hogy a szerelmünk gyengült, egy hatvan [singl] ágy

sem elég nagy számunkra.” (*Szánhedrin 7a*)

A szerelem azonban számos problémával szembesülhet. Jellemzője, hogy korai szakaszában egy hiány betöltésére szolgál. A zsidó szerelemfelfogás szerint viszont ez nem oldja meg a problémát, az egyénnek dolgoznia kell önmagán, és nem a másiktól, a vele való kapcsolattól várni a változást, a megváltást. Szerelembe eshetünk, és elveszíthetjük ezt az érzést – ez utóbbi a nyugati nézőpontból kudarcnak számít.

Elliott Malamet három példája

Dr. Malamet példáiban három olyan bibliai történetet is felhozott, amelyek jól megvilágítják egy házasság lehetséges buktatóit. Ádám és Éva története a felelősségvállalás szükségességére hívta fel a figyelmet, Izsák és Rebeka a kommunikáció hiányának problematikájára, Elkana és két felesége, Hanna és Peninna története pedig az empátiáéra.

A szülők tiszteletének micvája központi kérdés a judaizmus-

ban, a legismertebb „Tiszteld apádat és anyádat, hogy hosszú ideig élhess azon a földön, amelyet Istened, az Örökkévaló ad neked!” (2Mózes 20:12.) mellett számos helyen felbukkan a Bibliában: 3Mózes 19:3.; 2Mózes 21:15.; 2Mózes 21:17.; 5Mózes 27:16.

Miből áll a szülők tisztelete? A Talmudban erre használt két szó eltérő jelentéstartalmakat hordoz: félni azt jelenti, hogy nem állni a helyén, nem ülni a helyére, nem ellentmondani a szavainak; tisztelni azt jelenti, hogy ételt és italt adni, ruhát és takarót adni, kivinni és bevinni. (Kidusin 31b.)

A gyerekek jogai

A gyerekek jogainak megítélése az ókortól napjainkig jelentős változásokon ment át, érdemes kiemelni Rási álláspontját, aki a formális viselkedést az otthonon kívüli nyilvános helyzetekre korlátozza. Ott a szü-

lői érték vagy szégyen külsőségeken múlhat, és ezeket lelkiismeretesen meg kell őrizni. Egy család otthonában egy kötetlenebb, folyékonyabb norma érvényesülhet.

Fontos, egész életüket és emberi sorsukat meghatározó kérdés, hogy van-e a gyerekeknek autonómiája. Ez a kérdés különösen fontossá válik a felnőtté válást követően, elsősorban a leendő házastárs kiválasztásakor. Ezt fiú- és lánygyermek esetében is megengedően kell kezelni, lehetővé téve az önálló döntéseket.

Szó esett arról is, meddig kell elmenni a szülők tiszteletében. Különösen fontos ez a kérdés, ha a szülők viselkedése irracionálissá válik. Felvetődött egy szomorú, de sajnos létező probléma, az abuzív szülők kérdése is, majd a példaként felhozott R. Tárfon és Ráv Dimi története segített ezt a kérdést megvilágítani.

Napjainkban, a várható életkor kitoldásával és az életminőség javulásával egyre gyakrabban szembesülünk az idős, vagy mentális problémákkal küzdő szülők ellátásának problémájával, ennek lehetséges megoldási stratégiáit is áttekintette az előadás.

Az életben az egyik legfontosabb dolog, amit megtanulhatunk, az az, hogy a szeretet és a tisztelet alapvető értékek, amelyek minden kapcsolatot megerősítenek. Ahogy a judaizmus tanítja, a szeretet nem csak az érzés, hogy szeretve vagyunk, hanem az a képesség, hogy szeretni tudunk, és hogy önzetlenül adjunk másoknak. Az igazi szeretet és tisztelet nem függ külső körülményektől, hanem belső értékeken alapul, amelyek idővel is megmaradnak. Az életben való boldogulás kulcsa, hogy képesek legyünk másokat támogatni, miközben saját fejlődésünkre is figyelünk.

Ne ölj - szavakkal se

Hallotta, mit mondott dr. Malamet az Ashkenaziumban? Ha nem, akkor olvasson tovább, hiszen mi lenne izgalmasabb kérdés egy zsidó közösségben, mint a pletyka? A verbális károkozás, a pletyka és a titoktartás kérdéskörével foglalkozva a zsidóság alapértékeivel ismerkedünk meg.

A szavak sokszor alábecsült, de pusztító ereje miatt a zsidó tanítások a kegyetlen szavakat a gyilkossághoz hasonlítják, hiszen a rosszindulatú pletyka és a nyilvános megalázás helyrehozhatatlan károkat okozhat.

A Talmud háromféle pletykát különböztet meg: pletyka terjesztése semleges álcával, mintha csak ismételnénk, amit hallottunk (*rechilut*); igaz pletyka (*lason hara*), amelynek célja, hogy rossz színben tüntesse fel az illetőt; hazugság terjesztése, azaz rágalmazás (*moci sém ra*).

A pletykázkodás minden formája tiltott, ahogy a 3Mózes 19:16. mondja: „Ne terjessz rágalmakat néped között!” A kutak megmérgezésének vádjá a 14. századi pestisjárványok idején zsidók tízezreinek halálához vezetett, de még ha az állítások igazak is, a világ pusztulását idézik elő,

hiszen a *lason hara* három embert öl meg: azt, aki mondja, azt, aki hallgatja és azt, akiről beszélnek.

A zsidó tanítások szerint a titoktartás rendkívül fontos, és minden bizalmas információt meg kell őrizni, mert ha valamit két embernél több tud, a titoktartás nem tartható fenn. Vannak azonban olyan helyzetek, amikor egy zsidónak nemcsak szabad, hanem kötelessége is felfedni egy titkot. Például, ha valaki tudja, hogy a barátja kapcsolatot alakít ki valakivel (üzleti, házassági stb.), és tudja, hogy ez a kötelék hátrányosan érintené a barátját, akkor el kell mondania neki, hogy megóvja őt a bajtól. Ehhez a következő feltételeknek kell teljesülniük (*Chofec Chájim Hilchot Rechilut* 9:1.): az információnak igaznak kell lennie; az információ nem lehet túlzó; a beszélőnek

tiszta szándékkal kell rendelkeznie; a beszélőnek először meg kell közelítenie a vétkest, mielőtt beszélne róla.

A zsidó törvények szerint, ha egy személy tudja, hogy emberek valaki megkárosítására vagy megölésére készülnek, és az ilyen tudással rendelkező személy megtagadja az információ felfedését, azzal megsérti azt a tilalmat, hogy tétlenül nézze végig, ahogy testvére vérént ontják. Ezért a titoktartás megszegése súlyos következményekkel járhat, és a bizalmas információk csak indokolt esetben felfedhetők.

A mindennapi életben természetesen ennél sokkal kevésbé súlyos esetekben is felvetődik a kérdés, hogy az őszinteség-e a legjobb politika. Habár az őszinteség eszménye a Bibliában és a Talmudban is megjelenik (2Mózes 23:7., Zsoltárok 101:7., Talmud,

Sábát 55a, Pszáchim 113b., Szánhedrin 92a., Sábát 31a.), a mindennapi társadalmi interakciók során gyakran úgy érezzük, hogy a hazugság nemcsak gyakori, hanem szükséges is. A talmudi források mellett bemutatott keresztény és filozófiai nézetek tovább árnyalják a témát, kiemelve a különböző megközelítések közötti ellentéteket, mint Hippói Szent Ágostoné, amely szerint a hazugság minden körülmények között halálos bűn, illetve Kanté, mely szerint a hazugság mindenáron elkerülendő, még életmentés céljából is. Ugyanak-

kor a judaizmus szerint a hazugság két esetben megengedett: életmentés céljából (pl. Michál hazugsága Dávid védelmében, 1Sámuel 19:11-15.), illetve a béke érdekében (pl. Jákob parancsa Józsefnek, 1Mózes 50:16-17.).

Felmerült még a *geneivat gáát*, a téves benyomás keltésének, azaz az ismételt kérések által meg nem érdemelt jóindulat kiváltásának tilalma is. Az udvariasság megengedett, és szükséges is, de a túlzott sürgetés nem. Hasonlóképpen, meghívók küldése tiszteletből megengedett, de ha a cél ajándék megszerzése, az tilos.

Dr. Elliott Malamet előadása rávilágított arra, hogy a szavak ereje gyakran alábecsült, de rendkívül pusztító lehet. A zsidó tanítások szerint a pletyka és a titoktartás komoly erkölcsi felelősséget hordoznak, és a szavak felelősségteljes használata elengedhetetlen a társadalmi harmónia és az egyéni méltóság megőrzése érdekében. Az őszinteség és a hazugság kérdései nemcsak a vallási, hanem a mindennapi életben is fontosak, és a megfelelő egyensúly megtalálása kulcsfontosságú a közösségi életben.

Eutanázia és abortusz: az önrendelkezés moralitása

Míg az előadás-sorozat többi része általános témákkal, az örömmel, szeretettel és az emberek közötti interakciókkal foglalkozott, egy alkalom sokkal konkrétabb kérdést járt körül. Ez a téma az emberi élet feletti rendelkezés kérdése: az abortusz és az eutanázia etikája. Van-e jogunk dönteni és aktívan beavatkozni az élet kezdetébe és végébe?

A Talmud nem foglalkozik az abortusz kérdéssel, egyetlen helyen történik rá utalás, ahol a vetélést a tulajdonban esett anyagi kárként kezeli, hacsak az nem jár az anya halálával (2Mózes 21:22-23.). A zsidó hagyomány – a kereszténységgel ellentétben –, mivel a magzat (*ubar*) nem teljes értékű emberi lény, a születést követően válik csak azzá, az abortuszt nem tekinti emberölésnek. Ez azonban nem általános engedély az elvégzésére.

A Talmud szerint „az embrió az anya része” (*Gitin* 23B.). Ha egy nő vajúdása veszélyezteti az életét, megmentése érdekében a magzat feloldozható, mielőtt teste nagyobb része világra jönne (*Misna, Ohálot* 7:6.; Talmud, *Szánhedrin* 72B.). Rási szerint a magzat születése előtt nem *nefesh*, nem tekinthető élőlénynek. Maimonidész szigorúbb megközelítése szerint a háláchá megengedi, hogy a *din rodef* értelmében bárki, aki valakit egy másik személy életére lát törni,

megölheti azt, ez indokolja az anya életét megmentő abortuszt.

Napjainkban jelentős eltérések vannak a zsidó megközelítések közt. A megengedőbb álláspontok szerint bizonyos esetek, mint az anya várható egészségkárosodása vagy a magzat halálos betegsége indokolhatják a terhesség megszakítását. Ugyanakkor az ortodox rabbik többsége szigorúan ellenzi azt. A háláchá nem ismeri el a nők jogát arra, hogy szabadon döntsenek terhességükről, de alapvető elvként ismeri el a jogot, hogy abortusszal védjék meg életüket. Ez része az önfenntartás jogának és kötelességének (*pikuách nefesh*). Az elv szigorú értelmezői szerint ez csak akkor áll fenn, ha a magzat halállal fenyegeti az anyát, az engedékenyebb vélemények szerint az önvédelem elvébe beletartozhat a fájdalom, lelki gyötrelm és szégyen elleni védekezés is. Az abortusz mindig rendkívüli intézkedés, és csak extrém körülmények között megengedett.

Az előadás második témaköre az eutanázia kérdése volt. A zsidó törvények elismerik a bibliai kötelességet a betegek gyógyítására és az élet megőrzésére. Az életmentés kötelezettsége olyan nagy, hogy felülírja a vallási tilalmakat, még akkor is, ha az életet csak rövid időre lehet meghosszabbítani. Az ember nem rendelkezhet szabadon az életével, annak szentsége miatt, mivel az részben vagy teljesen Istenhez tartozik.

Az élet megőrzése mellett a szenvedés enyhítésének kötelezettsége is fennáll. A Talmud szerint a rendkívüli szenvedés rosszabb lehet, mint a halál. Ez felveti a kérdést, hogyan lehet egyensúlyt teremteni a két kötelezettség között. Mivel a szenvedés mindig szubjektív tapasztalat, a beteg dönthet úgy, hogy elviseli azt és meghosszabbítja életét. Ha azonban a gyors halált választaná, az életmentés kötelezettsége ütközhet a szenvedés enyhítésének kötelezettségével.

Felmerül az imádság és az eutanázia összefüggésének kérdése is. A judaizmus szerint ahogy az embernek joga van élni, úgy eljön az idő, amikor joga van meghalni. Mindamellett, hogy az imát és az orvoslást egyformán hatékonynak tartják a zsidó hagyományban, különbség van aközött, hogy imádkozunk egy ember haláláért, és aközött, hogy fizikai cselekedetet használunk a halál előidézésére.

A goses fogalma etikai szempontból kulcsfontosságú, mivel a zsidó

források megengedik az orvosi kezelés megvonását azon betegektől, akik várhatóan 72 órán belül meghalnak. Az orvostudomány fejlődése azonban lehetővé teszi életben tartásukat meghatározatlan ideig, ami a goses kategória újragondolását teszi szükségessé.

Az orvostudomány rohamos fejlődése a terhességmegszakítások esetében is jelentős változásokat hozott, de ezek még nagyobbak az életvégi döntések kapcsán. A pontos állapot-

felmérések és az életben tartás meghosszabbítására irányuló technológiai és tudományos áttörések olyan helyzeteket teremtenek, amelyek új etikai kérdéseket vetnek fel. Ezek megválaszolása a talmudi iránymutatások alapján a jövő feladata lesz. Az orvostudomány fejlődése a klasszikus források radikális újragondolására készlet, hogy alkalmazhassuk azokat a mai kor kihívásaira, miközben megőrizzük az élet szentségét és a szenvedés enyhítésének kötelezettségét.

Lehet-e mindig örülni? A boldogság etikája

Bár nem a sorozat első elemével kezdtünk, de azzal zárjuk összeállításunkat, amivel dr. Malamet: a boldogság keresésével. A boldogsággal, aminek elérése sokak számára az élet értelme, értékességének a fokmérője. Lehetünk-e folyamatosan boldogok és szabad-e mindig örülni?

A boldogság vizsgálatakor megkerülhetetlen Nachman rabbi és fő műve, a Likutei Moharan. Szerinte minden eszközzel a boldogságra kell törekedni. Az emberek azért távolodnak el Istentől, mert elméjük nem nyugodt. A depresszió megnehezíti az összeszedettséget, míg az öröm segít az elme irányításában és megnyugtató hatásában, a szabadságot képviselve. Mindig boldognak lenni egy csodálatos micva, és minden erőnkkel igyekeznünk kell legyőzni a szomorúságot és a depressziót, és arra kell fordítanunk, hogy boldogok legyünk. Minden betegség a tökéletes boldogság következménye, és az öröm nagy gyógyító. Dr. Elliott Malamet ismét egy nagyon érzékeny témát boncolgatott.

A depresszió

Napjainkban sokan ellenállnak az orvosi segítségnek, mert úgy gondolják, hogy „a boldogság választás kérdése”, és ez elriasztja őket a valódi kezeléstől. Nachmán rabbi felismerte, hogy a depresszióval való küzdelem

folyamatos, és nagy erőfeszítést igényel a boldogság elérése; jóval megelőzve korát megfigyelte, hogy a szomorúság betegségekhez vezethet. Bár az öröm nagy micva, ő maga sem tudta betartani, és ez a kudarcézés nagy nyomást gyakorolhat azokra, akik szenvednek. Az ilyen gondolkodásmód önvádoló ördögi körhöz vezethet, pedig lehetetlen mindig boldognak lenni.

Mikor szabad boldognak lenni?

Morálisan sem kívánatos mindig boldognak lenni. Legyünk boldogok a halál, járvány, pusztítás, kegyetlenség és igazságtalanság közepette? Legyünk boldogok temetéseken, vagy amikor szeretteink szenvednek? Legyünk boldogok az izraeli erőszakkal szemben? Nyilvánvaló, hogy R. Nachman ideálja elérhetetlen, a lényeg az, hogy visszaszerezzünk egy specifikus, kifejezetten zsidó formáját a boldogtalanságnak a jelenlegi, örömré fókuszáló, mégis rossz közérzetű kulturális pillanatban. A nagyvárosi

posztmodern elszigeteltség ellenpólusa a közösség boldogsága, a judaizmus által képviselt közösségi ethosz.

A boldogság egyik jelentős akadályként felvetődött az irigység, a vágyakozás kérdése is, és kapcsolata a kapitalizmussal. A talmudi parancs egyértelmű: „Ne kívánd felebarátod házát! Ne kívánd felebarátod feleségét, se szolgáját, se szolgálóját, se ökrét, se szamarát, és semmit, ami a felebarátodé.” (2Mózes 20:17.) De hogyan lehetséges nem vágyakozni valamire, ami másnak megadatott, miközben ő maga nélkülözi ezeket? Betartható-e ez a tilalom? A judaizmus szerint az ember hatalmában áll megfékezni magát, gondolatait és vágyait, bármitől, amit kíván. (Széfer Há-Chinuch, 416. parancsolat)

Ki a felelős a boldogságunkért?

Az 1960-as években két jelentős változás alakította át a boldogsághoz való jogot a boldogság köteleességévé. Egyrészt megváltozott a kapitalizmus természete, amely korábban

a termelésre és az élvezetek elhalasztására épült, de most arra összpontosított, hogy mindannyian jó fogyasztókká váljunk. A hitelek révén a vásárlás is szükségessé vált a termelés mellett. A frusztráció elviselhetetlenné vált, és a kielégülés nor-

elveszítjük társadalmi státuszunkat. A fogyasztói kultúra a vágyakozást táplálja, és a reklámok az elégedetlenségre építenek, kitalálva hibákat, amelyeket termékekkel orvosolunk. A folyamatos többre vágyás, az állandó elégedetlenség azzal, amink

az ember összhangba hozza azt, amit akar, és azt, amije van. Minél nagyobb a szakadék e két dolog között, annál nagyobb lesz az ember szenvedése.

Mindenkinnek magának kell átgondolnia, hogyan alakul át egy micva a modern korban. Ezzel a kérdés-

málissá. Másrészt az individualizmus felemelkedése következtében semmi nem állt az önmegvalósítás útjában, és kizárólag mi lettünk felelősek a boldogságunkért. Ez hatalmas teher.

Soha nem nehezedett akkora nyomás az emberekre a boldogság elérésére, mint ma. A boldogság követeléssé vált, és elvárják tőlünk, hogy széles körben mutassuk boldogságunkat. Az élvezet kötelezővé vált, és a boldogság elérhetővé vált különböző módszerekkel. A boldogságra ítéelve boldognak kell lennünk, különben

van, és ezáltal azzal, akik vagyunk, a fogyasztói társadalom hajtóereje. A fogyasztói kultúra a vágyakozást táplálja, és egyre nehezebb a valós és hamis szükségletek szétválasztása.

A lét teljessége

Úgy tűnik, bármennyire is igyekszünk, soha nem fogjuk tudni kívülről betölteni a belső ürességet; azt csak belülről lehet. A lét hiányát nem befolyásolja a lét teljessége. A legfontosabb kérdés, hogy elérhető-e a boldogság. A boldogság annak a következménye, hogy

sel zárult a *Zsidó etika a 21. században* című előadás-sorozat, amelyre a választ magunknak kell megtalálni emberként, zsidóként a modern kor kihívásai közt. Az életben való boldogság keresése nem csupán egyéni feladat, hanem közösségi felelősség is. Az igazi boldogság nem a külső körülmények függvénye, hanem a belső harmónia és az önmagunkkal való megbékélés eredménye. Ahogy a judaizmus tanítja, a közösség ereje és támogatása kulcsfontosságú lehet az egyéni boldogság elérésében.

A gonoszság memmentói: el kell-e temetni a meggyalázott tóratekercekből készített tárgyakat?

OBERLANDER BÁRUCH írása

Dr. Zima András, a HDKE (Holocaust Dokumentációs Központ és Emlékmúzeum Közalapítvány, Holocaust Emlékközpont) igazgatója egy nemrégiben hozzájuk került, tóratekercs pergamenjéből készült pénztárca ügyében fordult hozzám állásfoglalást kérve az ügyben. A levélből kiderült, hogy a tárca egy Molnár Bertalan nevű ember hagyatékából került Sasfalvi Ádámhoz, aki a 2000-es években ismerte meg őt.

Molnár Bertalan Miskolc Diósgyőr városrészén Heimlich Izidor szatócs- és hentesboltjában dolgozott, majd 1941-től a miskolci felvidéki hadosztály VII. híradó zászlóalja tagjaként teljesített katonai szolgálatot. 1944-ben szovjet hadifogságba esett, ahonnan 1948-ban tért haza. A tárcát állítólag a hadifogsága idején vette egy lengyel embertől.

A múzeum igazgatójának kérdése az, hogy „a tárgy kiállítható, vagy genizában a helye?”.

Megsemmisítés és megalázás

Elsőként beszéljünk a kérdés morális, történelmi oldaláról. A holokauszt alatt a náci Németország nem elégedett meg azzal, hogy minél több zsidót elpusztítson fizikailag, és minél inkább eltöröljék a zsidó kultúrát: igyekeztek minél inkább meggyalázni és megszégyeníteni a zsidókat és a zsidó vallást is. A náci ideológia célja az volt, hogy minél fájdalmasabbá és magalázóbbá tegyék a zsidók kiirtását.

A holokauszt történetének ezzel a vetületével kevesebbet foglalkoznak, mint a fizikai megsemmisítés részleteivel, pedig ez is nagyon mélyreható és fájdalmas része volt a vészorszaknak.

Az egyik példája ennek a Tórák meggyalázása. Nagyon jól tudták, hogy a Mózes öt könyvét tartalmazó, kézzel írt tóratekercek a zsidóság legszentebb tárgyai, ezért mindent megtettek annak érdekében, hogy meggyalázzák. Földre dobták, megtaposták, elégették – esetenként a zsidókkal együtt. Volt olyan is, hogy a tóratekerceket profán, vagy egyenesen megalázó célokra használták. A holokausztnak emléket állító Jeruzsálemi Jád Vásem Múzeum ezzel kapcsolatban publikált egy, a németországi Augsburgban 1940. augusztus 13-án kelt levelet, amit egy papírgyár tulajdonosa írt: „Egy náci pártiroda nagy mennyiségű pergament adott nekem megőrzésre... Ez az áru eredeti... Bár az egyik oldalán írás van, kísérleteket végeztünk, és megállapítottuk, hogy az írás lemosható... Ha érdekli a pergamen megvásárlása, kérem, jelezze. Jelenleg körülbelül 600–700 kg van raktáron”.

EGY NÁCI PÁRTTAG ÁLTAL EGY BŐRÁRUGYÁR TULAJDONOSAINAK KÜLDÖTT LEVÉL, AMELYBEN PERGAMENT KÍNÁLNAK ALAPANYAGKÉNT. CSATOLVA EGY TÓRATEKERCS KIVÁGOTT DARABJA MINTAKÉNT.

A levélhez csatolt képen jól látszik, hogy tényleg tóratekercekről van szó.

Egy átlag Tóra súlya a farudak nélkül nagyjából 5-6 kg, tehát itt 120-nál is több tóratekercsről lehetett szó. Érdekes, hogy a levél írója – jóindulatúan (?) – úgy vélte, hogy a pergament akarják csak használni. Nekem azonban az érzésem, hogy nem mosták le a szent szöveget, hanem direkt rajta hagyták, hogy még megalázóbb legyen a felhasználásuk a zsidók számára. Ezt mutatja a most előkerült pénztárca és más tárgyak, pl. táskák, dobok, cipőtalpák stb. Külön hozzáadott a gonoszságukhoz, hogy így lejáráthatták a legszentebb zsidó tárgyat.

Mivel viszonylag kevés ilyen, tóratekercsből készült tárgy került elő ahhoz képest, hogy mennyi készülhetett, valószínű, hogy a többsége, amikor elhasználódott, a szemétkébe került.

Tönkrement tóratekercesek temetése

Ahhoz, hogy a kérdésre válaszolni tudjunk, meg kell vizsgálni, mi a teendő egy olyan tóratekerccsel, amelyik anynyira elhasználódott, hogy az anyaga szétmállott, elszakadt, javíthatatlanná vált. A Talmud szerint² az ilyen elhasználódott Tórárt el kell temetni egy tóratudós mellett. Miért?

Egy tóratekerces akkor is szent, ha már elhasználódott, emiatt nem szabad csak úgy kidobni. Ugyanúgy megadjuk neki a tiszteletet azzal, hogy méltó helyre temetjük el, ahogy egy embert sem dobunk ki, Isten őrizz, a szemétre, amikor meghal, hanem megadjuk neki a végső tiszteletet a temetéssel³.

A temetés alternatívája

A gyakorlatban azonban mást látunk. Majdnem minden zsinagógában lehet látni a tóraszekrényben több olyan Tórárt, amely már rég elhasználódott, de mégsem temették el. Az elfogadott vélemény szerint ugyanis különbség van a holttest temetése és az elhasználódott tóratekerces temetése között.

A holttest esetében kötelező eltemetni a földbe⁴. Ezt arra vezetik vissza, hogy az Örökkévaló azt mondta Ádámnak⁵: „por vagy és a porba térsz vissza”⁶. Ezzel szemben a Tórárt nem kell feltétlenül a földbe eltemetni, mivel más úton is el lehet érni a talmudi célt, vagyis 1. biztosítani, hogy az elhasználódott tekerces ne kerüljön méltatlan helyzetbe, mint fölösleges, elfekvő tárgy, 2. elkerülni azt, hogy valaki, aki nem tudja, hogy már nem használható, használja. Ezért jó megoldás a temetés, hiszen utána már nem fordulhat elő, hogy használják, vagy méltatlan helyzetbe kerül. Ám ha van egy másik méltó helye a Tórának, akkor azt vegyük igénybe, és tároljuk úgy. Ilyen hely pl. a tóraszekrény, ha van ott elég hely. Sok helyen meg is jelölik, hogy már nem használható az adott tekerces, azzal, hogy az övet – amit a használatban lévő Tórákon közvetlenül a tekercesre szoktak tenni – a ruháján kívülre teszik.

Mi ad erre lehetőséget? Maga a fentebb már hivatkozott talmudi rész, ami szó szerint nem azt mondja, hogy el kell temetni (קוברין אותו, *kovrin oto*), hanem azt, hogy el kell rejteni (גונזין אותו, *gonzin oto*). Ráadásul nem általánosságban a nem-kóser tekercesekről beszél, hanem a teljesen elhasználódott, darabokra széteső Tórákról (ספר תורה שבילה, *széfer torá sebálá*).

A tóraszekrényben tárolás tehát alternatív megoldásnak teljesen megfelel, sőt így legalább minden évben Szimchát Torákor kivesszük, táncolunk vele, ami által a Tóra tovább él és megkapja a kellő tiszteletet⁷.

Tóratekercesek kiállítása temetés helyett

A most feltett kérdés nem új keletű, közvetlenül a holokauszt után szintén foglalkoztak ezzel a kérdéssel, amikor előkerültek olyan tóra-töredékek, amelyeket múzeumokban akartak kiállítani. Az volt a kérdés, helyes-e vagy sem.

Mártír vérével szennyezett tórai pergamen

Az első forrásként egy magyar rabbit idézek: Grünwald Jehosua (1909–1969) huszti (később brooklyni) rabbit, aki 1964-ben, már Amerikában jegyezte fel az alábbi történetet⁸. „Egy zsidó házban láttam egy tépett pergamenlapot egy Tórából, amire ráfolyt valakinek a vére, aki mártírhalt a holokausztban 5704-ben [1944], ez el volt téve emléknék egy üvegdobozban. Felmerült bennem a kérdés, hogy nem kellene-e ezt a tóradarabkát eltemetni a vérral. Elvileg nem lehetne kérdéses, hogy biztosan el kell temetni akár a Tóra töredéke⁹, akár a mártír vére miatt¹⁰. De a Széfer Chászidim¹¹ azt írja, hogy egy házat, ahol meggyilkoltak valakit Isten nevének megszenteléséért [mártírhalt] és a vére a falon és a kövön van, a tulajdonos pedig ki szeretné meszelni a ház falait, akkor a véren ne menjen át [festéssel], és ne tegyen rá vakolatot, ahogy írva van¹²: 'föld ne takard el véremet'. Ezért ezt sem szabad letakarni... igaz, hogy a mártírokat a vérükkel együtt szoktuk eltemetni, de ha a vér külön van, akkor lehet azt mondani, hogy nem szabad eltemetni, akkor sem, ha egy eltépett tóratekercesen van, merthogy a 'föld ne takard el véremet'. Ezen még el kell gondolkodni...”

Noha ez a pergamendarab nem teljesen egyezik az általunk tárgyalt esetével, azonban egy dolgot világosan látunk az írásból. Grünwald rabbi csak amiatt hezitált, hogy el kell-e temetni a vért vagy sem. Azonban a Tóra kiszakított darabjának temetése kapcsán teljesen elfogadható volt számára, hogy ne legyen eltemetve, hanem méltó helyen maradjon, kiállítva az üveg mögött.

TÓRATEKERCS PERGAMENJÉBŐL KÉSZÜLT KÉZÍRTÁSKA

Zsidó készíthet női cipőt tóratekercsből?

Találtam egy másik forrást, ami ezzel a konkrét kérdéssel foglalkozik. Jehosúa Mose Aronson (1910–1994) a lengyelországi Sanok rabbija többször is találkozott ilyen tárgyakkal. Először egy tanúvallomást idéznék tőle, amivel visszaemlékezik arra, ami akkor történt vele, amikor munkatáborban volt¹³:

EGY NÉMET TISZT CIPŐJÉBEN TALÁLT TÓRATEKERCS PERGAMENJÉBŐL KIVÁGOTT TALPBETÉTEK OLASZORSZÁGBAN

„Egy tehetséges fiatal és élénk fiú, aki cipész volt a szakmája szerint, a táborban odajött hozzám a következő kérdéssel. A német nők a városból hoztak tórai pergamenlapokat és a munkavezető arra utasította, hogy készítsen belőle női cipőket és pénztárcákat. Mit kell tennie? Azt tanácsoltam neki, hogy próbálja meg elmagyarázni a munkavezetőnek, hogy ezek szent zsidó tárgyak, és nem tudja őket megszentelteleníteni” – az, hogy mi a történet vége, sajnos nincs leírva.

1953: Meg kell őrizni ezeket a tárgyakat a következő generációk számára

Ezután egy responsum írásából idéznék, amelyet 1953-ban írt és az év végén publikált Izraelben. Ebben azt írja¹⁴: „amikor Ausztriában voltam, akkor sikerült egy nem-zsidótól megszerezni egy pénztárcát, amit a náci, legyen a nevük eltörölve, készítettek egy tóratekercs lapjából. Van benne 85 betű és még Isten szent neve is. Mivel ez a szörnyű pusztításnak egy tárgyi emléke, kérdés, hogy el lehet-e ezt tenni egy üveg alá, hogy sok időre megmaradjon a következő nemzedéknek, hogy dühöt keltsen, vagy el kell temetni a földbe mindenképpen.”

Az, hogy van benne 85 betű azért fontos, mert a há-láchá szerint¹⁵ egy tóratekercs, amiben el van mosódva és olvashatatlan a szöveg, de van benne 85 betű, ami ép és olvasható, annak még mindig olyan a szentsége sok szempontból, mint egy ép tóratekercsnek, főleg, ha még Isten neve is benne van.

A válaszában Aronson rabbi kifejti, amit fent leírtunk arról, hogy nincs előírás arra, hogy a tóratekercszet el kell temetni földbe, csak arról, hogy méltó helyre kell tenni, kivéve, ha elégett vagy javíthatatlanul elhasználódott. „De a mi esetünkben a német náci átkozottak (nevük legyen kitörölve) gonosz cselekedeteiről van szó, akik a tóratekercs pergamenjeiből különböző tárgyakat készítettek az 5700–5705 (1939–1945) közötti években, ahogyan az is ismert, hogy Buchenwaldban emberbőrből is készítettek különféle használati eszközöket, azokban az években, amikor csak rosszat láttunk. És miért rejtenénk el a föld porába, hogy a fiatalabb nemzedék, a megszületendő gyermekek ne tudják meg, mit tettek velünk és szent Tóránkkal ezek az ámálékíták (nevük legyen kitörölve)?!

JÁTÉKDOB EGY MEGGYALÁZOTT TÓRATEKERCS PERGAMENJÉBŐL

Talán eljön még az idő, amikor fellángol a harag, és boszszút állhatunk...”

Egy talmudi idézetet¹⁶ is hoz annak alátámasztására, hogy meg kell őrizni ezeket a tárgyakat mementóként a következő generáció számára. Eszerint, „ha egy zsinagóga elpusztult és a helyén gaz nőtt ki, akkor azt ott kell hagyni és nem szabad kitépni, a szomorúság fenntartása miatt”. Erre azt mondja Ovádjá miBertuneru rabbi Misna kommentárjában¹⁷, „hogy emlékezzenek rá és foglalkozzanak a felépítésével, ha képesek, vagy imádkozzanak és kérjenek isteni irgalmat”.

Írását mégis egy kérdéssel fejezi be Aronson rabbi: „...a mi esetünkben tanúskodjanak a pergamentekercsek és kérjék számon a meggyalázásukat, vagy talán méltóbb lenne földbe rejteni őket a tisztelet érdekében, hogy beteljesedjen¹⁸: [Isten dicsősége] a dolgok elrejtése?”.

TÓRATEKERCSBŐL KÉSZÍTETT PÉNZTÁRCA

Írása legvégén még kitér arra is, hogy talán mindenkinek, aki egy ilyen meggyalázott tóratekerceset lát, be kellene tépnie a ruháját¹⁹, de végül mégsem teszi ezt kötelezővé.

1968: Nem lehet nyilvános minden kíváncsi vagy könnyelmű szemnek!

1968-ban, 15 évvel később, a fenti írás kibővített verzióját jelentette meg a *Jösuát Mose* responsumának 1-2. kötetében²⁰. Maga a háláchikus érvelés jelentősen hosszabb lett: ami eredetileg alig két oldal volt, az ekkorra már tizenegy oldalt tesz ki, és egy lényegi változás is szerepel benne. Érdekes, hogy a történet leírásában már nem szerepel, hogy

ez személyesen vele esett meg, csak általánosságban írja, hogy létezik egy ilyen pénztárca és azzal mi a teendő, valamint egy nagyon érdekes korlátozást tett hozzá a végén:

„Természetesen, bár ahhoz a konklúzióhoz jutottunk, hogy a háláchá szerint ebben az esetben nem szükséges a temetés, hanem *genizá*[ba kell elrejtteni], nyilvánvaló, hogy a *genizán*ak egy szent, méltó helyen kell lennie, gondosan megőrizve hiteles kezek által, és nem lehet nyilvános minden kíváncsi vagy könnyelmű szemnek, hanem titokban és jól védve kell legyen a *genizá* titkos rejtelmében, az 'Isten dicsősége a dolgok elrejtése' érdekében, és csak emléknapokon [szabad] megmutatni egy Istenfélő közösségnek az Örökkévaló és Tórája tiszteletének érdekében, hogy a szíveket felébresszük a megtérésre és a jó cselekedetekre. Valamint, hogy felfrissítsük emlékeztünket, nehogy elfelejtsük, mi történt velünk és a szent Tóránkkal a mi korunkban, amit gonoszok és a népünk elpusztítói műveltek velünk, és teljesítsük az 'Emlékezz és ne felejtse el!' kötelezettségét. Mert ha nem lenne ilyen a *genizá*, akkor bizonyára helyesebb lenne, ha agyagedényben temetnénk a földbe, a Talmud leírásának egyszerű értelmében, egy tóratudós mellett”.

Mindenki számára legyen ez tanúbizonyosság

Érdekes látni a fejlődést az első, 15 évvel korábbi írásához képest: amit korábban csak egy eshetőségként említett az elrejtésről, azt itt már erősen ajánlotta. Igaz, hogy még mindig nem követelte a teljes elrejtést, amit a temetés jelentene, azonban eddigre úgy gondolta, hogy senki ne lássa, csak időről időre egy szűk kör tekinthesse meg.

Az érvelését mérlegelve azonban nem osztom ezt véleményem: nem látom alapját annak, hogy csak eleve vallásos, istenfélő zsidók láthassák, hiszen ugyanúgy fel kell ébreszteni a nem-vallásos zsidók és a nem-zsidók szívét is. Ha már hasznosnak találja, hogy az emberek lássák, hogy mit műveltek a gonoszok, akkor miért csak ritkán és miért csak keveseknek akarja megmutatni?! Ráadásul nem hoz semmilyen háláchikus forrást ennek a különbségtételnek az alátámasztására.

Mivel elfogadom az érvelését, hogy nem kötelező a temetés, hanem kerüljön méltó helyre a tóratekerces és szolgáljon tárgyi bizonyítékként arra, hogy a gonoszok mit tettek, ezért helyesnek találom, hogy egy ilyen tárgy legyen része egy kiállításnak, ahol az emberek szembesülhetnek vele, hogy mit voltak képesek tenni a gonoszok, mit műveltek velünk és a szent Tóránkkal. Könnyen lehet, hogy miután ezt látta valaki, istenfélővé fog válni. Szerintem Grünwald rabbi véleményével is ez van összhangban.

¹ <https://www.yadvashem.org/artifacts/museum/desecrated-torah-scrolls.html>; ² Mógilá 26b. végén; ³ A tóratekercesek temetésének részleteiről lásd *A rabbi válaszol* 1. kötet 32–33. oldal; ⁴ 5Mózes 21:23.; ⁵ 1Mózes 3:19.; ⁶ Lásd *uo.* 74. fejezet; ⁷ Lásd minderről *Ginzé hákodes* 5:1.; ⁸ *Cheszed Jehosua* responsum 4. kötet; ⁹ „ahogy a *Sulchán áruch* írja, a *Jore déá* 292. fejezetben”; ¹⁰ „ahogy írja a *Sulchán áruch*, *Jore déá* 364. fejezetben”; ¹¹ 449. fejezet; ¹² *Jób* 16:18.; ¹³ Idézi *Hásoá bimökorot Rábánijim* 369. oldal; ¹⁴ *Kol Torá* folyóirat 8. évfolyam 3–4. szám 12–13. oldal; ¹⁵ *SÁ, Orách chájim* 334:12.; ¹⁶ *Mógilá* 28b.; ¹⁷ *Uo.* 3:3.; ¹⁸ *Példabeszédek* 25:2.; ¹⁹ *SÁ JD* 340:37. alapján; ²⁰ 61. fejezet.

A budai „giga-zsinagóga” terve(i)

AZ ÖNTŐHÁZ UTCAI ZSINAGÓGA MELLÉKFEJEZETE

CSEH VIKTOR írása

Csak kevesen tudják, hogy Buda főterének (amit még ma is sokan Moszkva térként emlegetnek, jóllehet a terület első és 2011 óta új neve Széll Kálmán tér) szélén, gyakorlatilag a nemrégiben felújított Postapalota helyén egy hatalmas zsinagóga és zsidó székház emelkedne. Ismerjék meg, hogy dr. Szabolcsi Izidor hitközségi elnök és Kiss Arnold rabbi vezetésével milyen nagyszabású tervekkel vágtak a 20. századba a budai zsidók.

A budai rabbiszék újbóli betöltése

Dr. Goldberg Rafael (1841–1900) főrabbi halálával kialakult hiátus betöltése a budai hitközség makulátlan elnökére, dr. Szabolcsi Izidor (1855–1933) ügyvédre hárult. A feladat igencsak grandiózus volt, hiszen az 1901-es esztendőre kétszáz fővel gyarapodott a taglétszámuk, és hirtelen 982 háztartás hitéletért kellett felelni. Elhatározták, hogy a megnövekedett feladatok ellátására egy másodrabbi-pozíciót is állandósítanak.¹

A kihívásokat tetőzte, hogy dr. Wiesner Henrik (1868–1922) helyettes-rabbinak a vajdasági Bezdánban ajánlottak új pozíciót – így nem is egy, de két megfelelő személyt kellett találni a budai vallási vezetésére. Szerencse volt, hogy az Isten-tisztelet magas szintű megrendezésében teljes mértékben lehetett támaszkodni Weisz Ede (1858–1920) főkántorra,² aki a haláláig, több mint egy emberöltőn keresztül kísérte végig a budai hitélet mindennapjait és jeles eseményeit.³

A hitoktatói funkcióba az új budai másod-rabbi, egyben az újlaki fiókhitközség első rabbija, dr. Edelstein Bertalan (1876–1934) lépett,⁴ az Öntőház utcai szószéket pedig dr. Kiss Arnold (szül.: Klein Adolf; 1869–1940) addig veszprémi rabbi vette át.⁵ Kiss egyébként még veszprémi főrabbiaként került a budai zsidók látókörébe, amikor 1901 júniusában, Goldberg rabbi sírköavatóján méltató beszédet mondott.⁶

Kiss Arnold főrabbi beiktatása

Kiss rabbi beiktatási ünnepélyéről részletesen és érzékletesen számolt be az akkori felekezeti sajtó. A kor hangulatát könnyedén átélheti az olvasó a cikk részleteinek segítségével:

„A budai hitközség új papját, Kiss Arnold dr. volt veszprémi papot, vasárnap [1901. október 20-án – Cs. V.] ültették tisztségébe. Örömnappja volt ez a budai hitközségnek, a veszprémi hitközségnek pedig édes fájdalom, minő a boldogtalan szerelem. Az előző szombaton tartott érzékeny búcsú után a veszprémi hitközség vezető emberei Budára is elkísérték lelkipásztorukat, aki néhány évi ott működése során szívükhöz nőtt; az új sikerben és az ünneplésben pedig fájdalommal elegy örömük kísérte.

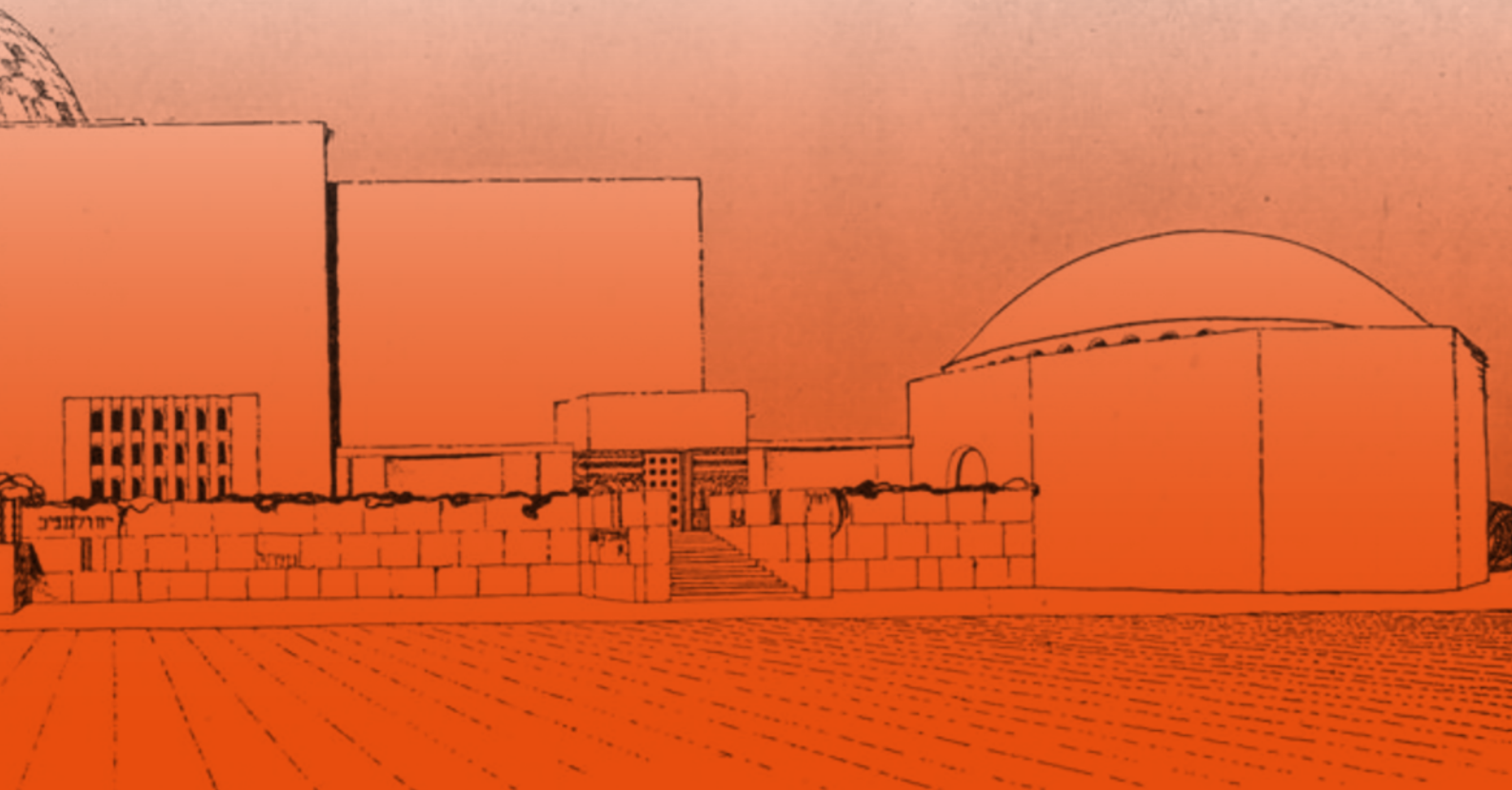
A budaiak nagy várakozással tekintettek hitviláguk jövődjééig vezetőjééig elé – de legvérmesebb reményeiket is túlszárnyalva látták. Mert a Kiss Arnold írá-

KISS ARNOLD RABBI ÉS FELESÉGE (FORRÁS: MILEV)

sait szépnek, fölemelőnek tudták az »Egyenlőség«-ből, de arról nem igen lehetett meggyőződésük, hogy az élő szó és a szónoki készültség eszközei micsoda emelő szárnyakat adnak Kiss Arnold gondolatainak és muzsikás nyelvezetének. Mert a templomi szószek az ő tulajdonképpen való erőssége, ahol élővé teheti, a maga tetszése szerint formálhatja meg lelke áhítatának hímes köntösét. [...]

Fehérváron a budai hitközség képviselőiben 10 tagú deputáció várta az érkezőket. A fogadó bizottságot Koch Ede déli vasúti felügyelő vezet-

te s nevükben ő köszöntötte az érkezőket.

Budán a déli vaspálya pályaházában a budai hitközség szintén testületileg várta új papját. Isten-hozottat, szépet, lelkeset, Szabolcsi Izidor dr. elnök mondott, amire Kiss Arnold dr. röviden válaszolt. Nejét a nőegyesület elnöknője, Steiner Mórné fogadta s társaságukban volt 12 fehér ruhás leány nevében Steiner Elza k. a. pompás virágsokrot nyújtott át a papnének. [...]

Azután bevonultak a hitközség üléstermébe, hogy a világi beiktatást megejtsék. Szabolcsi Izidor dr. hitk. elnök lelkes szavakban fejtette ki, mit várnak községük új papjától, Bánó József dr. [kultusz-előjáró] pedig társtestület, a Chevra Kadisa nevében jelölte meg az Isten-házán kívül való működés szempontjait. Kiss Arnold dr. válaszában pompás programot adott céljairól, törekvéseiről és az eszközökről, melyekkel ezeket elérni akarja. Utána a budai hitközség második rabbija, Edelstein Bertalan dr. beszélt, találó talmudi idézetekkel látva el a maga mondanivalóját. [...]

Mindezek után bevonultak a pompát öltött templomba, melynek atmoszféráját déli növények, virágdíszek tették kellemessé. A névre szóló meghívókkal bebocsátott közönség a

kormány, s a társadalom vezető elemeit egyesítette magában s természetesen a hitközség színét-javát is. Az alul nyüzsgő sokaságot, a karzat díszes hölgykorszorúja fogta körül. Az első padokban Darányi Ignác dr., földművelési miniszter, a kerület képviselője, továbbá Zsilinszky Mihály államtitkár, a kultusz-miniszter, Romy Béla min. tanácsos, a belügyminiszter képviselője, Csorba Béla dr. min. osztálytanácsos, Falk Miksa dr., Vészi József dr. az I. és III. kerületek orsz. képviselői, Kohner Zsigmond, a pesti hitközség elnöke, Schweiger Márton, az országos izr. iroda elnöke, Hajpál Benő ref. lelkész [stb. stb.]

A templomi iktatást karének és a 118. sz. zsoltárral nyitották meg, melyeket Weisz Ede főkántor, Basser kántor és Schulmann József karvezető segédletével adott elő. Ezt követte az új pap édesapjának Klein Mór dr. nagybecskereki főrabbi beiktató beszéde, mely szívekhez szolgált és mintegy irányította a hangulatot. A nagy tudós öreg pap szavai mély hatást keltettek, különösen, midőn megindultságtól fátyolozott hangon fiához szólott. A közbul énekelt 150. zsoltár után Kiss Arnold dr. jelent meg a szószéken.

Fohással kezdte, melynek szárnyalása magával ragadta a lelkeket. [...] Szokatlan csendben hallgatták a beszédet és látható volt az arcokon, hogy a mestermű termékeny talajt talált a lelkekben, megjelenítve mintegy az áhítatot, ami túl a felekezeti határokon, vallásos szívekben, ha nyitjukat találják, kisarjadzni tud. [...]

Este a budai vigadó dísztermében 300 terítékes bankett volt, melyre az örömnapiját ülő hitközség vezéremberei nejeikkel jöttek el. [...] A közös asztali ima és a kántorok pompás éneke, kik liturgikus darabokat adtak elő, befejezése volt az emlékezetes ünnepségnak.⁷⁷

Költözni kéne, de hová?

A váralja kiépítése jelentősen befolyásolta az Öntőház utcai zsinagóga helyzetét, azonban sajnos nem pozitív irányban. Miután 1880-ban az imaház mögött felhúzták a bástyafalat, rosszul, illetve nem oldották meg a fal és az épület közötti vízelvezetést, minek következtében nagyobb esőzések, illetve a téli olvadás után jelentős mennyiségű víz folyt a zsinagógába.⁸

A vizesedések miatt penészgomba telepedett a zsinagógába, mely a rendszeres tatarozások ellenére is kiiríthatatlannak bizonyult, s komoly közegész-

JUDAPEST ANNO

ségügyi, sőt közbiztonsági kockázatot okozott. Ezért aztán 1907-ben a hitközség beadványt intézett a fővárosi közgyűléshez, melyben vázolta a fenti problémát (kiegészítve azzal, hogy miután taglétszámuk már 5800 fő körül mozog, ezért szűkös is már az épület), egy új telket kértek zsinagógaépítésre.⁹

Az új budai főzsinagógát, eredetileg az Öntőház utca közelében, a Várkert rakpart és a Bomba (ma: Batthyány) tér közötti szakaszon képzelték el. Azonban miután arrafelé a fővárosnak egyáltalán nem volt szabad telke, ezért a Margit körúton, a Szegényház (ma: Varsányi Irén) utcai Hajléktalanok Menhelye mellett, vagyis gyakorlatilag a Széna téren szemeltek ki egy üres placcot.

Viszont utóbbi elképzelésük sem jött össze, mert oda akkoriban a II. kerületi városházát tervezték. Így végül is a fővárosi tanács úgy határozott, hogy mivel telket nem tudnak adni, az ügy iránti jóindulatukat 100 ezer koronával fejezik ki, melyet a következő évtől, öt éven keresztül, részletekben folyósítanak, hiszen se telke, se tervei, se kiinduló tőkéje nem volt a hitközségnek.¹⁰

A budai „giga-zsinagóga” terve

A fővárosi törvényhatósági bizottság végső soron a kiépülő Buda későbbi főtere mellett, a Várfok utca–Vérmező utca–Krisztina körút által közrefogott telket (gyakorlatilag, ahol később a Postapalotát emelték) engedte át ingyenesen a hitközségnek.¹¹

Az impozáns telekre egy 800 földszinti és 600 karzati ülőhelyes zsinagógát álmodtak meg, megfelelő előterekkel és ruhatárakkal, továbbá egy kisebb, 60 fős hétköznapi Isten-tiszteletekre alkalmas imateremmel. Mellé pedig egy külön hitközségi székházat terveztek, mely a hivatalnoki lakásokat foglalta volna magába. A pályázati határidő eredetileg 1912. április 30. volt.¹²

A hitközség pénzügyi bizottsága 1 millió 200 ezer koronában állapította meg az összköltséget, melynek nagyobb részét gyűjtés útján kívánták előteremteni. Elhatározták, hogy aki 2000 koronát (mai árfolyamon mintegy 4,7 millió forint) vagy annál nagyobb összeget adományoz, akkor az „örökös mázlikban részesül”.¹³ A felhívás pedig nem maradt reakció nélkül, például csak Fischmann Adolf és neje 10 ezer koronát adtak továbbá négy ólomüvegablak költségeit is magukra vállalták.¹⁴

Felemásra értékelt tervek

A terveket bíráló zsűrit dr. Szabolcsi Izidor elnökölte, s több szakmabeli is részt vett benne, így például a New York Palotát vagy a Zeneakadémiát megálmodó Korb Flóris (1860–1930); a több villát és bérházat tervező Pollák Manó

(1853–1937), valamint Franz Roeckle (1879–1953), az 1910-ben felavatott frankfurti „Westend” zsinagóga építészé.¹⁵

Az ítézés végül Lajta Béla (szül.: Leitersdorfer, 1873–1920) „Sion” jeligés tervének ítélte az első, Gondos Imre (?–?) „Szabadon álló templom” nevű elképzelésének a második és – az éppen akkor készülő Kazinczy utcai orthodox nagy zsinagóga építészének – Löffler Sándor (1877–1962) és Löffler Béla (1880–?) „Gloria Dei” című elképzelésének a harmadik díjat.¹⁶

A terveket a korszak vezető szakmai lapjában, az *Építő Iparban* is méltatták, helyesebben inkább kritizálták. Magyar Vilmos (szül.: Ungár, 1873–1940) építész, szakíró éltette Lajta tervét, ahogy írja: „a kontinens legjobb, legigazibb zsidó temploma lenne”, ugyanakkor többször felhívta a figyelmet arra, hogy Lajta a zsidó hagyományt a művészet mögé állította, így például a jobb látvány érdekében sérült a frigyszekrény keleti tájolása, és a hétköznapi imatermet sem a zsinagóga szerves részeként rajzolta meg, hanem külön. „A grafikus művész egyenesen bűvészkedik a tollával. Első tekintetre megkap, magával ragad. Mire felocsúdunk, mosolygunk a játéknál. Hiszen csak káprázat, a templomot így soha semmi távlatból nem fogjuk látni.”¹⁷ – S bizony tényleg nem lett az álmokból valóság.

Gondos terve Lajtával ellentétben a költségkeretek között maradt, de ő is előnyben részesítette a külsínt a tradíciókkal szemben. A kupola és tornyok arányát elrontotta, ruhatárai szűkek lettek, az imatermet pedig a székházba tervezte.

A Löffler-fivérek tervei egyedülként tettek eleget a programnak, a keleti irány megtartásával ráadásul még a környezet is szebb lehetett volna az elképzelt háromszögletű térrel és a déli oldal felőli csinos parkkal. Ami pedig a többi pályázatot illeti? „A többi tervről alig van mondanivalónk. Nem baj, hogy a bíráló bizottság ezekkel roppant kurtán bánt el. Igazuk volt. Kevésbé sikerült dolgok.”¹⁸

Majdnem botrányba fulladt program

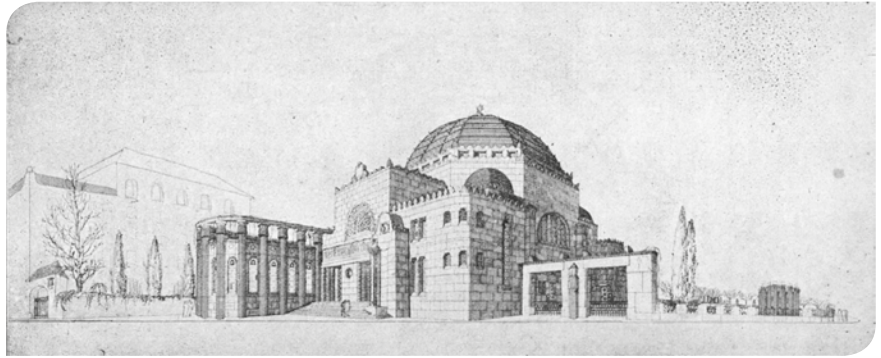
Hiába hirdettek azonban nyertes pályázatot, kivételre egyiket sem fogadták el. 1913 januárjában újabb tendert írtak ki, ekkor már egy „nyilvános interkonfesszionálisat”, melyhez az alábbi lelkesítő szöveget írták:

„Tekintve a hely gyönyörű fekvését, mely monumentális középület emelésére kiválóan alkalmas és a feladat szépségénél fogva építőművészeink ambícióját előreláthatólag a legnagyobb mértékben fogja felkelteni és tekintettel arra, hogy maga a hitközség semmi áldozatot sem kímél, hogy tényleg oly tervet kapjon, melynek alapján a fővároshoz méltó szép templomot emelhessen, remélhető, hogy építőművészeink minél számszerűbben fogják a versenyt felvenni az eléjük tűzött szép probléma megoldására.”¹⁹

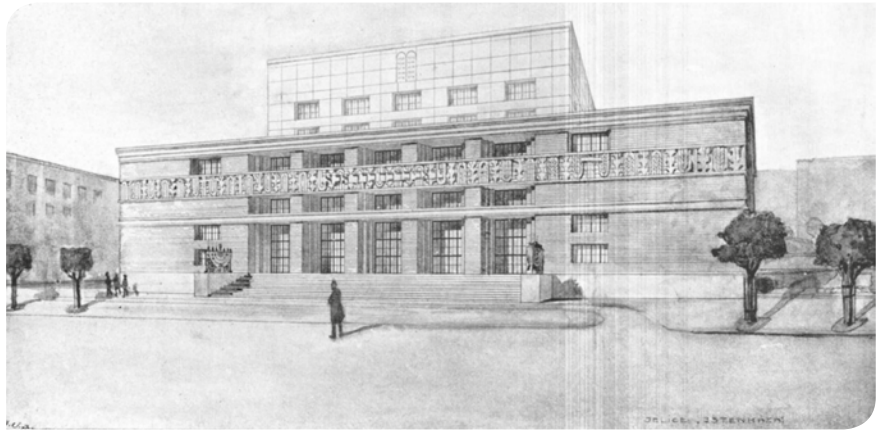
Az összes feltételnek megfelelő munkát azonban ezúttal sem találtak, s a pályadíjakat sem ítélték oda.²⁰ A sikertelenség mögött viszont nem mindenki sejtett szakmai szempontokat. Egy, a kilétét felfedni nem óhajtó „fővárosi építész” konkrét bundát állított, melyet a nyilvánossággal is megosztott:

„[...] a pályázat immár másod ízben is meddő maradt. És miért...?”

Dr. Szabolcsi Izidor hitközségi elnök, aki mellesleg ügyvéd s mint ilyennek, egyik legdúsabb hasznát hajtó kliense Beck Lipót és Fia cég, hogy ügyfelének némi viszontszolgáltatást tegyen, Beckék közeli rokonának, Jónás Dávid és Zsigmond építészeknek akarja a nagyobbbrészt közadakozásból épülő templom kiviteli tervezését elnöki hatalmánál fogva biztosítani.²¹

A rágalmat a *Pesti Napló* következő lapszámában már ki is kérte magának Szabolcsi, s leszögezte, hogy Beckék és Jónásék semmiféle rokonságban nem állnak, ami egyébként sem érdekes, ugyanis semmiféle intézkedés nem történt a tervezéssel való megbízásra. Egyúttal felszólította a rágalmazó építészurat, hogy legyen bátor, s fedje fel kilétét –²² ám, ezt persze nem tette meg.

A tervpályázat végjátéka

A zsinagógaépítés aztán mintegy egy évig nem került a nyilvánosság elé. 1914-ben, a trónörökös és felesége meggyilkolása után, amikor rendkívüli hitközségi közgyűlést tartottak, és Szabolcsi doktor az uralkodónak küldendő részvéttáviratra tett javaslatot, valamint az Öntőház utcai főzsinagógában gyász Isten-tisztelet előkészítésére tettek lépéseket; az ülés második felében az újból foglalkoztak a zsinagóga kérdésével is. Elhatározták, hogy a Löffler-fivérek adnak megbízást, azzal a megkötéssel, hogy a terveket a kívánalmaknak megfelelően módosítják.²³

Ekkor még nem sejtették, hogy a merénylet alig egy hónappal később az első világháborúba torkollik, s magával sodorja a budai nagy zsinagóga grandiózus terveit is...

¹ „Hirek – A budai hitközség 1901. évi ügykezeléséről”, *Egyenlőség*, 1902. 21. évf. 19. szám, 9. old.; ² Mielőtt 1886-ban Budára került volna, mintegy tíz éven keresztül Szolnokon, Nagykikindán és Temesvárt működött. Lásd: „Jubileum”, *Egyenlőség*, 1911. 30. évf. 30. szám, 12. old.; ³ „Halálozás – Weisz Ede”, *Az Est*, 1920. 11. évf. 84. szám, 4. old.; ⁴ Kozma Gyula szerk., *A Budapest Székesfővárosi II. Kerületi Községi Nyilvános Polgári Leányiskola és Női Kereskedelmi Tanfolyam Értesítője az 1901–1902. Tanév Végével*. Budapest: Pesti Könyvnyomda-Rt. 1902. 5. old.; ⁵ *A Budapesti Országos Rabbiképző-Intézet Értesítője az 1901/1902. tanévről*. Budapest, 1902. 6. old.; ⁶ „Hirek – Sirkőavatás”, *Egyenlőség*, 1901. 20. évf. 24. szám, 10. old.; ⁷ „Hirek – Papiktatás Budán”, *Egyenlőség*, 1901. 20. évf. 43. szám, 8–9. old.; ⁸ Gazda Anikó, *Magyarországi zsinagógák*. Budapest: Műszaki Könyvkiadó, 1989. 217. old.; ⁹ „Bizottmányi és tanácsi előterjesztés a budai izraelita hitközség templomépítési segélyének fedezete ügyében”, *Fővárosi Közlöny*, 1907. 18. évf. 77. szám, 1839. old.; ¹⁰ Uo.; ¹¹ „Budapest székesfőváros törvényhatósági bizottsága rendes közgyűlése”, *Fővárosi Közlöny*, 1913. 24. évf. 91. szám, 3156. old.; ¹² „Hirek – A budai hitközség új főtemploma”, *Egyenlőség*, 1912. 31. évf. 6. szám, 11. old.; ¹³ „Hirek – A budai hitközség temploma és székháza”, *Egyenlőség*, 1912. 31. évf. 15. szám, 10. old.; ¹⁴ „Hirek – Helyesbítés”, *Egyenlőség*, 1912. 31. évf. 26. szám, 11. old.; ¹⁵ „Hirek – Az új budai templom”, *Egyenlőség*, 1912. 31. évf. 26. szám, 11. old.; ¹⁶ Magyar Vilmos, „A budai zsidó templom tervpályázata”, *Építő Ipar*, 1912. 36. évf. 28. szám, 268–272. old.; ¹⁷ Uo.; ¹⁸ Uo.; ¹⁹ „Pályázat templomépítésre”, *Egyenlőség*, 1913. 32. évf. 4. szám, 14. old.; ²⁰ „Napihirek – A budai izraelita templom tervpályázata”, *Pesti Napló*, 1913. 64. évf. 155. szám, 12. old.; ²¹ „Az új budai zsidó templom és az építészek”, *Pesti Napló*, 1913. 64. évf. 177. szám, 18. old.; ²² „Az új budai zsidó templom és az építészek”, *Pesti Napló*, 1913. 64. évf. 178. szám, 15. old.; ²³ „Hirek – A budai hitközség”, *Egyenlőség*, 1914. 33. évf. 27. szám, 9. old.

ZSIDÓ NYÁRI TÁBOROK

Válaszd ki a hozzád illőt!

A nyári táborokat nem csak a gyerekek várják – a szülőknek is nagy segítség, hiszen segítenek megoldani a nyári szünet hosszú heteire a gyerekek felügyeletét. Egy jó tábor azonban több, mint egy egyszerű megőrző. A gyerekek rengeteg élménnyel, tudással és akár életre szóló barátságokkal gazdagoknak általuk.

A zsidó nyári táborok mindezekeken felül segítenek a gyerekeknek megtalálni a helyüket a közösségben, a közös értékek és hagyományok megismerésével és gyakorlásával pedig elmélyítik a pozitív zsidó identitást. Ez különösen fontos azoknak a gyerekeknek, akik kisebb zsidó közösségekben élnek, vagy akár egyáltalán nincsenek zsidó kortársaik az iskolában vagy a hétköznapi életben. A tábo-

ri programok, mint a közös szombati készülődés, a zsidó dalok, történetek megismerése, élményszerűen tanítják és mélyítik el a gyerekek identitását és kapcsolatát a közösségükhöz és a gyökereikhez. Az EMIH idén már négy különböző tábort kínál a fővárosban és vidéken. Az alábbiakban ezekről gyűjtöttük össze a legfontosabb tudnivalókat, hogy nektek már csak választani kelljen!

Pest (június 30. – július 18.)

A Bét Menáchem Gyermekoktatási Központ jól megközelíthető helyen, a város szívében várja a gyerekeket (lányokat 7-12, fiúkat 7-10 éves korig) június 30. és július 18. között. A napközi tábor egyhetes turnusaiban vidám zsidó programokkal és kirándulásokkal készülnek.

Az egyes hetek tematikája eltérő lesz, így nyugodtan kiválaszthatjuk, melyik héten szeretne csatlakozni gyermekünk, de akár mind a három hétre is beíratjuk, garantáltan nem fog unatkozni. Az épület, mely év közben bölcsődének, óvodának és iskolának is otthont ad, jól felszerelt, légkondicionált termekkel, hatalmas, árnyas udvarral, pancsoló medencével és óriási tornateremmel várja a gyerekeket.

A táborban a héber anyanyelvű mádrichok munkáját magyar pedagógusok segítik, így az sem okoz problémát, ha valakinek nem megy még olyan jól a héber nyelv.

A tábor ára egy hétre 25 ezer forint, a teljes 3 hétre 65 ezer.
Regisztráció és további információ: +36703791250 tabor@zsido.com

NAPKÖZIS TÁBOR

Óbuda (július 28. – augusztus 15.)

A KiddieCampben 2-8 éves korig várják a gyerekeket július 28. és augusztus 15. között, három egyhetes turnusban. A napközi tábor Óbudán, zöld környezetben, teljes kóser ellátással fogadja a táborozó gyerekeket. Mindhárom hét különböző zsidó tematikát dolgoz fel: megismerkednek a zsidó ősszel, felfedezik a Szentély titkait és izgalmas játékok útján bebarangolják Izraelt. A tábor angol nyelvű, a csoportokat amerikai és magyar mádrichok fogják vezetni, így az sem gond, ha valakinek még nem megy jól az angol. A tábor rengeteg mozgáslehetőséget kínál és a nagy melegben minden nap megmártózhatnak a medencében is a kicsik.

A tábor ára 60.000 Ft/hét/fő, testvérkedvezményel 50.000 Ft/hét/fő
Regisztráció és további információ: +36309903694 altalanos@zsidoiskola.hu

Debrecen (június 29. – július 9.)

A környék zsidó gyerekeit izgalmas programokkal, kirándulásokkal és új élményekkel várja a debreceni Zsidóház napközis tábora! Június 29-től július 9-ig várják minden hétköznap a táborozókat. A tábor remek lehetőséget jelent a régióban élő zsidó családok számára, hogy tartalmas, élményekkel teli napokat biztosítsanak gyermekeiknek, akik játékosan ismerkedhetnek meg zsidó gyökereikkel, izgalmas kirándulásokon vehetnek részt a környéken és szoros kapcsolatot alakíthatnak ki a kortársaikkal.

Regisztráció és további információ:
+36709787167

GAN ISRAEL DEBRECEN

BENTLAKÁSOS TÁBOR

CampBalaton (július 23.)

A nyár fénypontja évek óta gyerekek tucatjai számára a nemzetközi CKids és a CTeen tábor. Jó hírünk van! Idén már két hétig élvezhetik a Balaton-parti nyaralást a gyerekek! A CampBalaton 6-tól 18 éves korig várja a táborozókat.

Találkozás más európai országokból érkezett zsidó kortársakkal, hamisítatlan sábáti hangulat, a gyökereink megismerése – ez mind része annak az egyedien felépített tábori programnak, ami segít kialakítani és megerősíteni a táborozók pozitív zsidó identitását, miközben életre szóló élményekkel gazdagodnak és szoros kapcsolatot alakítanak ki a háború elől menekült ukrajnai zsidó kortársaikkal.

A tábor egyesíti a zsidó hagyományokat és a modern világot: itt nem számít, milyen vallási háttérrel érkezik a gyerek, mindenkit egyformán nagy szeretettel várnak, hiszen a sokszínűséghez mindenki hozzáad valamit! A cél, hogy a világ minden tájáról érkező zsidó fiatalok közösen fedezzék fel örökségüket, együtt tanuljanak és együtt gyűjtsenek élményeket. Olyan alap-

vető zsidó értékek, mint a tikun olám (a világ jobbítása), a közösségi felelősségvállalás, a felebaráti szeretet valódi, kézzelfogható élményekként átélve hosszútávra gazdagítják táborozóink életét.

A 21 hektáros, saját stranddal rendelkező táborban fedett úszómedence, bowling pálya, moziterem és játszótér kínál megannyi kikapcsolódási és feltöltődési lehetőséget. Emellett kihasználják a balatoni kirándulóhelyek kínálta programokat is.

A tábor ára a magyar résztvevők számára 110 ezer forint.
Regisztráció és további információ: www.campbalaton.hu

neshama

a lélek csatornája

Májusban elstartolt az EMIH tévécsatornája, Neshama TV néven. Megyeri Jonatánnal, az EMIH kommunikációs igazgatójával a televíziós csatorna megalakulásáról és jövőbeni terveiről beszélgettünk.

– Az elmúlt években már lehetett arról hallani, hogy az EMIH érdekltségébe került a Hatoscsatorna és egy teljesen új televízió indul. Mostanra érett meg az elhatározás?

– Hosszú, főként tervezéssel töltött időn vagyunk túl. Számos televíziós szakember vett részt a koncepció kialakításában, amelynek eredményével a nézők idén májustól ismerkedhetnek, egy fokozatosan felépülő programstruktúrában. Az egyre népszerűbb internetes, nem-lineáris és streaming tartalmak által bővülő elérésre mi is lehetőségként tekintettünk, így a Hatoscsatorna helyére lépő Neshama TV adását a hagyományos, lineáris televíziózás mellett természetesen YouTube-on is meg lehet tekinteni, és persze a közösségi médiafelületeken való elérésre is nagy figyelmet fordítunk.

– Mi az a Neshama TV, és miért pont most indult el?

– Korunkban a túl gyorsan változó és sokszor fenyegető külvilág eseményeinek követése mellett – vagy éppen helyett – egyre többen foglalkoznak saját életük, belső, lelki történéseik problémáival. A nesámá héberül annyit tesz: lélek – az új televízió szlogenje pedig: Lélekről, életről. Beszélgetések az emberi lélekről, életről, kapcsolódásokról, nem csak a zsidó hagyományokról. Bár számunkra hagyományörző zsidók számára ez természetes, az emberek többségét meglepi, hogy az ősi zsidó bölcsességek meny-

nyire időszerűek a 21. században, és rengeteg mai kérdésre adnak hasznos választ. Ráadásul, ha ezeket összekapcsoljuk pszichológiával, kultúrával, a modern tudománnyal, az szilárd alap, amelyre lehet építkezni, és Neshama TV nem csak zsidóknak, pláne nem csak hívó embereknek nyújthat tartalmas időtöltést és hasznos segítséget.

– Tehát akkor ez nem egy klasszikus vallási csatorna?

– Egyáltalán nem. A Neshama TV nem szűk réteget céloz, hanem mindenkit, aki kíváncsi, gondolkodó, és szeretne egy kicsit mélyebben ránézni az élet dolgaira. Lesznek műsorok kultúráról, művészetekről, egészségről, tudományról, de a közéleti kérdéseket sem kerüljük. A cél az, hogy egy harmonikusabb, teljesebb élet felé vezető úton segítsük a nézőt.

– Hol lehet elérni a csatornát, ha valaki most rögtön bekapcsolná?

– A Neshama TV a régi Hatoscsatorna helyét vette át, tehát technikailag már minden készen áll. A Magyar Telekom kínálatában a 182-es csatornahelyen vagyunk, a Vodafone TV/ONE rendszerében pedig az 555-ösön. Emellett több kisebb kábelszolgáltatónál is elérhetők vagyunk. Persze, ahogy említettem, online élő adásunk a világon bármely pontjáról elérhető, jó minőségben.

– *Aki inkább mobilon vagy online néz műsort, neki is van mit néznie?*

– Pontosan! Nagyon erős online jelenlétet építünk. Fent vagyunk YouTube-on, Facebookon, Instagramon, Tik-Tokon, sőt Spotify-on is. Úgyhogy, ha valaki inkább görgetős típus, ott is megtalál minket.

– *Kik állnak a háttérben, kik irányítják a csatornát?*

– A főszerkesztőnk Paor Lilla a Hatoscsatorna élén is ott volt, így a tapasztalat, a szakmai folytonosság adott. A műsorstruktúráért pedig Hidas Judit felelős, aki az EMIH médiaportfóliójának az igazgatója. Most még tesztidőszakban vagyunk, kísérletezünk, finomhangoljuk a programokat, és figyeljük, mire van igény.

– *Mondasz pár szót a már elindult és a tervezett műsorokról?*

– Igyekszünk sokféle témában a legkülönfélébb műsorvezetőkkel megszólalni. Kezdjük a hölgyekkel: *(Un)ortodox Tziviával* című műsorral jelentkezik Myers Tzivia, akinek mára igen széles követőtáborra van, főleg a TikTokon és az Instagramon, ahol bemutatja a hagyományokhoz hű zsidó nő életvitelét, ebben a műsorban azonban különböző vendégekkel beszélget, megmutatva az ortodox zsidó álláspontot egy-egy témához kapcsolódva. Hidas Judit műsorvezetőként is jelentkezik egy párkapcsolati műsorral, mely a *Párban* címet kapta, de a Neshama TV-n látható mostantól Köves Szmó rabbi már sokak számára ismerős *Kövesd a rabbit!* című műsora is. A kulturális élet legkülönösebb témáit Réczei Tamás *Dobd be magad!* című műsora, míg a közélet fontos kérdéseit Szalai Kálmán 50 perc című műsora boncolgatja. Jőmagam is egy, számomra új formátummal jelentkezem *Ótthon a rabbinál* címmel. De gondoltunk azokra is, akik régi nézői a Hatoscsatornának, így néhány népszerű műsort megtartottunk, így továbbra is láthatók lesznek az *Értéktár* és a *Nagykörút* című produkciók.

– *Mi a közös a műsorokban?*

– Műsoraink legtöbbször beszélgetés különböző vendégekkel és szakértőkkel, de talán a közös ívet az egyedi, ugyanakkor egyetemes, a zsidó és nem-zsidó nézők számára is hasznos és érdekes zsidó látásmód bemutatása jelentheti. A cél egymás jobb megismerése, azon értékek bemutatása, melyek összekötnek bennünket és közös értékeket és alapot biztosítanak, akár honnan is jövünk.

A Neshama TV műsorait a Hatoscsatorna kínálatában, a Magyar Telekomnál a 182-es, a Vodafone TV/ONE csatornakiosztásában az 555-ös csatornahelyen, valamint több kisebb kábeltársaság kínálatában találhatják az érdeklődők.

A műsorok mindegyike megtekinthető a Neshama TV YouTube-csatornáján, ízelítők, hírek és újdonságok a Neshama TV Instagram- és Facebook-, valamint Tik-Tok-oldalán találhatóak.

(eredetileg megjelent a *neokohn* internetes portálon)

Megidéztiük a Ponyvakirály aranykorát

REJTŐ 120

REJTŐ JENŐ NYOMÁBAN – EGY HÓNAPON ÁT

ACKERMAN LÁSZLÓ írása

Rejtő Jenő idén márciusban született 120 éve. Bár a huszadik század egyik legszórakoztatóbb írója – tragikus módon – túl régen nincs köztünk, munkái ma is virulnak és nevetést fakasztanak. Rejtőt nem lehet elég fiatalon elkezdni, s túl idősen letenni – munkássága valósággal kortalan. Nem véletlen, hogy az EMIH által szervezett emlékprogram-sorozat minden alkalma telt házas volt. A humor, a könnyedség és az emberi tragikum különös elegyét hordozó „Ponyvakirály” előtti tisztelgés méltóbb formáját nehéz is lenne elképzelni. Élménybeszámoló.

Aki még a tragédiát is képes volt tréfába csomagolni

A programsorozat nyitánya az Óbudai Zsinagóga patinás falai között zajlott. A külön erre az alkalomra készült vetítettképes előadás nem csupán informált, de érzelmileg is megérintette a jelenlévőket. Az író tragikusan rövidre szabott, de annál tartalmasabb életének részleteit Thuróczy Gergely irodalomtörténész, a Petőfi Irodalmi Múzeum munkatársa, elismert Rejtő Jenő kutató mesélte el.

Thuróczy – avagy ahogy belső köre emlegeti, „Izzadt Greg kapitány” – a megszokott lelkesedéssel, szakmai mélységgel, szórakoztató stílusban tárta az érdeklődők elé Rejtő életútjának kevésbé ismert részleteit. Nem csupán a könyvek szípközvetítő sorait idézte, hanem a mögöttük rejlő embert is megmutatta: a bohém zsenit, a kávéházak éjszakai vándorát, a mindennapi küzdelmeit tréfába csomagoló férfit.

Egy ármánykodó újságcikkkel indult Rejtő halálmenete

Rejtő rövidebb, mint négy évtizedes életét megannyi legenda, feltételezés és elképzelés szövi át. Életrajza nem magától értetődő, életének még a végdatuma is több lexikonban különbözőképp szerepel. S ha valamit nem tudhatunk pontosan, vagy kételyek merülnek fel, akkor ott bizony titkok lappanganak – a megannyi közül Thuróczy most jó néhányat feloldott.

Az író halálát az emberi gonoszságok sorozata eredményezte. 1942 októberében az *Egyedül vagyunk* című szélsőjobboldali lap P. Howardot, vagyis Rejtő Jenőt állította pengeélre, hogy „kóborog a régi kedves, meg-hitt tanya, a Japán kávéház körül”. A cikk szerzője – jóllehet nem írt erről egyértelműen – azt nehezményezte, hogy míg más zsidó származású szerzők munkaszolgálaton vannak, addig Rejtő – „rövid ideg-kúra után” – egy kávéházi asztalánál írogat.

A lap főszerkesztője, Oláh György mentelmi joga mögé bújt, így Rejtő pere el sem kezdődött igazán, amikor már halott volt. Munkaszolgálatra vitték, beteg, megfelelő ruházat nélkül. Barátai szerint az első

napoktól kezdve „nem védekezett a hideg ellen”, csak ült és maga elé bámult. Az író apja, Reich Áron ekképp vallott fia munkaszolgálatáról:

„Ügy vonult be, mintha Balatonra menne, szandálban, még egy sál sem volt a nyakában, nem bírta elhinni, hogy olyan betegen elviszik. Beszélték a bajtársai, hogy nem védekezett a hideg ellen. [...] Öltöztették, etették, sorakoztak helyette, ő meg csak ült és maga elé bámult. [...]

Abból a századból nem jött vissza senki. Más századbeliek mondták, hogy látták meghalni, egyik állítólag a temetésén is ott volt, de egy katona azt mondja, hogy »más halt meg helyette.«[...] valakivel ruhát cserélt, meg íratot és hogy az halt meg, azt láttak eltemetni 1943. január 1-én, Jenővel pedig a voronyezsi áttörés után három hónappal találkoztak. No de ki tudhat itt bizonyosat? Azt is mondta a katona – »Nem halt meg Howard úr, mert azt ígérte, hogy megír bennünket.«” (Szívárvány 1946. 11. 30. 13. old.)

Sajátos, szinte rejtői fordulat – mintha még a halála is egy megíratlan regényt rejtene.

Billentyűbukfenc: zenés időutazás Darvasékkal

A Kugler Art Szalonban megtartott zenés irodalmi est valódi időutazássá vált. Darvas Ferenc Erkel Ferenc-díjas zeneszerző és fia, Darvas Benedek zenész játékos és mégis mély előadása a két háború közti melódiák világba repítette vissza azt a szerencsés, mintegy félszáz embert, akik időben lecsaptak a szalon limitált helyjegyeire.

A gramofonlemezek, kuplék, szonok, kabarétréfák és élő zongoraszó mellett a némafilmes vetítések alatt valósággal megelevenedtek Rejtő hősei – Fred, Gorcsev, Török Szultán – és a háttérből halk nevetések, sóhajok jelezték: a közönség a szívével hallgat.

A hatás páratlan volt, a végén senki sem akarta elhinni, hogy „már” vége. De ez nem is csoda, hiszen Darvas Ferenc nem kezdő a témában: 42 éve volt egy rádiójáték, a „P. Howard visszatér és Piszkos Fred vele tart” és Darvas ott csinált zenét az összes különböző Rejtő-figurából.

A műsor ezúttal is Thuróczy szerkesztésében zajlott, és ő volt az est házigazdája is. Szakértelme, humora és személyes történetei egyaránt emelték az est színvonalát.

Séta a flaszteren, P. Howard nyomában

A sorozat záróakkordjaként tartott „Piszkos Fred a Nagykörúton” elnevezésű városi séta szinte azonnal betelt, így május 25-ére már pótidőpont is hirdettek. A séta az íróról elnevezett utca elejéről indult, hogy aztán a résztvevők végigballagjanak a Nagykörút mentén – vissza az időben, a harmincas-egyvenes évek pesti forgatagába.

A séta során kávéházakról, bérházakról, kabarékról és legendás figurákról hallottak. Minden utcasarokhoz tartozott egy történet, minden épülethez egy pletyka vagy félmondat Rejtőtől. A vezetés élő, sodró, színpadias volt. Sokszor megálltak, hogy egy-egy idézetet felolvassanak, vagy csak nevetve megidézzenek egy-egy helyhez kötődő jelenetet.

Emlékezés derűvel

A Rejtő 120 programsorozat nem csak egy zseni születésnapjának kerek dátuma volt. Az összes esemény egyfajta közösségi vállalkás lett: emlékezni úgy, ahogyan azt Rejtő maga is tette volna: íróniával, szeretettel és a dolgok mögé nézve.

A programok nem egyszerű események voltak, hanem valódi találkozások tele irodalommal, nevetéssel, és a közös múlt újrafelfedezésével.

A résztvevők megtudhatták, hogy Rejtő Jenőt nemcsak olvasni jó, de őt megidézni is öröm.

Ha ezekről lemaradt, de máskor időben szeretne értesülni hasonló eseményekről, akkor érdemes gyakorta ellátogatnia a zsidoprogramok.hu oldalra.

Makaón nyert Nobel-díj

A programsorozathoz csatlakozott a Books'n'Bagels könyvklub márciusi találkozója is. A szellemi kalandozás *A tizennégy karátos autó* című regényével folytatódott és gasztronómiai élményekkel ötvöződött.

A holokausztnak kevés olyan áldozata van, kinek emlékéhez annyi mosoly szövődne, mint Rejtő Jenőéhez. Bimbó úti utolsó otthona előtt elhelyezett botlatóköve akaratlanul is egy-egy mosolyt csal a járókelők arcára. A fényes rézlapocska nap mint nap felidézi az író egy-egy páratlan karakterét és jelenetét, mint például a makaón nyert Nobel-díj sztoriját.

Jóllehet, *A tizennégy karátos autó* nem tegnap jelent meg, sőt még csak nem is a millennium után, hanem idén datálja napvilágra kerülésének nyolcvanötödik évét, mégsem volt szükséges leporolni, hiszen valójában sosem volt ideje beporosodni.

Akik már rongyosra olvasták a regényt, nosztalgijával hallgatták újra Gorcsev Iván és Vanek úr kalandjait, míg azok, akik most ismerkedtek a történettel (ha ugyan volt ilyen), nevetve csapták össze tenyerüket egy-egy abszurd fordulatnál. A közönség soraiban fiatalok, idősök, tanárok, diákok – minden korosztály képviseltette magát. A regény mindenkihez szól, és mindenki mást visz belőle haza: egy kacajt, egy emléket, vagy csak egy jól időzített képzeletet.

SORSRÓL SORSRA

Amikor a trauma öröksége művészetté válik

LIEBMAN FLÓRA írása

Amikor 2023-ban egy háromrészes előadásorozattal és az arra épülő workshopkal elindult a Sorsról Sorsra sorozat, még senki nem gondolhatta volna, hogy milyen sikeres lesz és hányféle beszélgetésre és traumát feldolgozó műhelyfoglalkozásra kerül majd még sor a transzgenerációs traumák kapcsán. Idén a művészetnek mint traumafeldolgozó segítőnek a szerepéről volt szó, ám nemcsak szóban, hanem valódi alkotó folyamatok során is. A programsorozatról, a transzgenerációs traumákról és a feldolgozás lehetőségeiről az előadás-sorozat megálmodója és vezetője, PREISZ ÉVA ESZTER pszichiáter, pszichoterapeuta beszélt a Klasszik rádió Reggeli Expressz című műsorában.

A Sorsról Sorsra sorozat célja kezdettől az volt, hogy többféle nézőpontból közelítse meg az öröklődő traumák és minták kérdését. „Ez most már az ötödik vagy a hatodik alkalom volt – mesélte Preisz Éva –, és minden alkalommal más formában dolgoztuk fel a témát: volt már filmvetítés, színházi előadás, sőt négygenerációs csa-

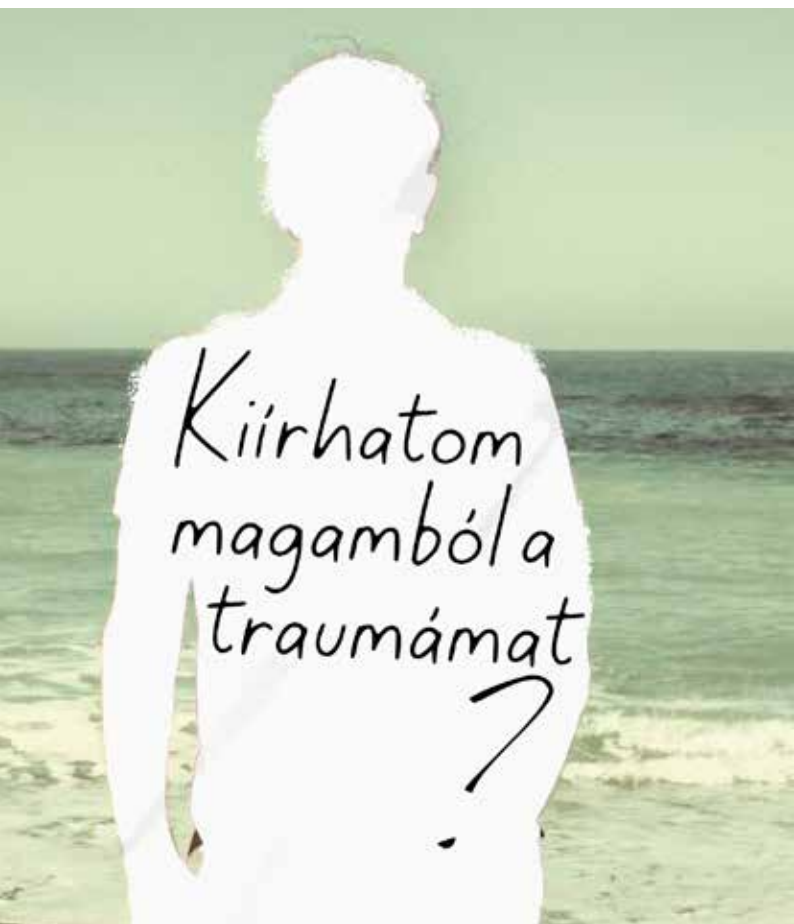
ládi beszélgetés is. Mindig arra törekszünk, hogy megértsük, hogyan öröklődnek azok az élmények és lenyomatok, amelyek generációról generációra hatnak ránk.”

Ez alkalommal az irodalom került fókuszba, különös tekintettel arra, hogyan képes művészi formába önteni – és talán enyhíteni – a feldolgozatlan múltat. Preisz szerint bár a művészet önmagában nem jelent gyógyírt, segíthet elindulni az úton:

„Nyilván egy ilyen beszélgetés vagy egy gondolatmenet nem fog meggyógyítani senkit, de hozzá tud tenni a gyógyuláshoz. És nem mindig csak traumáról beszélünk ilyenkor, hanem arról is, hogyan élünk, működünk, gondolkodunk, viszonyulunk másokhoz és önmagunkhoz.”

A beszélgetés egyik meghatározó kérdése az volt: vajon a fájdalom vagy a gyógyulás vágya öröklődik? Preisz erre így válaszolt: „Inkább úgy fogalmaznék, hogy halványul. És éppen ezért fontos, ha valaki – akár csak egyvalaki is – elkezd foglalkozni ezekkel a kérdésekkel a családban. Mert akkor a következő generáció már kevesebbet, vagy talán semmit nem fog kapni ezekből a terhekből.”

A pszichiáter külön kiemelte, hogy a holokauszt csak egy – bár kétségtelenül hangsúlyos – példája az öröklődő traumáknak. „Az, ami a holokauszt túlélőinek leszármazottjaiban végbemegy, ugyanúgy megtörténhet bárkivel, aki más típusú traumák hordozója. A lényeg nem az esemény típusa, hanem az, hogy ezek az élmények hogyan öröklődnek tovább, és hogyan hatnak az identitásra, a kapcsolatokra, a mindennapokra.”

A Sorsról Sorsra programsorozat története

A Sorsról Sorsra sorozat 2023-ban Répás Krisztina ötlete alapján született: az EMIH munkatársa, miközben saját útját kereste az öröklött traumáinak feldolgozásában, ráébredt, hogy mindez a közösség számára is érdekes és hasznos lehet. Preisz Éva Eszter pszichiátert, pszichoterapeutát kereste meg ötletével, így született meg az immár harmadik évadát záró programsorozat. Az elmúlt években tartottak előadásokat, szerveztek traumafeldolgozó csoportos műhelyfoglalkozást. Kerekasztal-beszélgetéseken egymás mellé ültették az elkövetők és az áldozatok leszármazottait, ugyanannak a családnak négy generációját vagy éppen különböző szakembereket, akik a saját szakterületükről hoztak tanulságos történeteket. Ezek a beszélgetések számtalan embert indítottak el azon az úton, hogy kibogozzák saját öröklött traumáikat. Az idei évben a traumák művészeti feldolgozásáról volt szó: hogyan tudjuk kifesteni, kiírni, kijátszani megrázó örökségünket. A műhelyfoglalkozások sem szakadtak meg, az idei év talán legizgalmasabb workshopjának a traumafestés mellett a családfaállítás ígérkezett. Az programsorozat azonban ezzel még nem ért véget: a szervezők és Preisz Éva Eszter, a program házigazdája is további izgalmas utazást készít elő nekünk saját felmenőink múltjába.

A sorozat nyitottsága és sokszínűsége az érdeklődők körében is megmutatkozott. Preisz elmondta, hogy az eseményeken rendszeresen megjelennek olyanok is, akik nem a holokauszt történetéhez kapcsolódnak, mégis saját sorsukat látják viszont az elhangzottakban. „Az egyik korábbi alkalommal például tettesek és áldozatok leszármazottai ültek egy asztalhoz, hogy a megbékélés lehetőségeiről beszéljenek. Az este rendkívül izgalmas és mély volt – és rengetegen jöttek el rá.”

Az irodalom mint téma különösen izgalmas terepnek bizonyult. Felmerült, hogy az írás magányos folyamat, amely nem kínál azonnali választ – és talán épp ez teszi nehezzé. „Önmagában az, hogy saját magunk számára megfogalmazzunk dolgokat, már gyógyító hatású lehet” – mondta Preisz. – „Nem kell, hogy a papír válaszoljon. Elég, ha bennünk mozdul meg valami. Mint a terápiában is: nem mindig a másik reakciója számít, hanem az, hogy végre kimondtuk, amit addig cipeltünk.”

A záró kérdésre, hogy mennyire van jelen a transzgenerációs trauma a pszichoterápiás gyakorlatban, Preisz így válaszolt: „Nagyon gyakran. Persze nem úgy jelenik meg, hogy valaki ezzel jön be az ajtón. Sokszor csak a beszélgetés során, közvetve derül ki, hogy egy-egy nehézség háttérben ilyen örökségek is állnak. Van, akinél ez csak egy a sok téma közül, és van, akinél ez válik a központi problémává.”

Az est végén Preisz Éva hangsúlyozta, hogy a közönség aktív részvétele mindig a legjobb visszajelzés számukra: „Rengeteg kérdés érkezett – és ez azt mutatja, hogy ezek a témák nemcsak fontosak, hanem élők és közösek is.”

A Sorsról Sorsra rendezvénysorozat ezzel az estével újabb sikeres fejezetet zárt, ahogy az azóta megrendezett képzőművészeti traumafeldolgozással foglalkozó alkalom is. Mert ahogyan Preisz Éva fogalmazott: „Minden művészeti ág lehet eszköz arra, hogy megmutassuk, kik vagyunk – és hogy közben egy kicsit jobban is legyünk.”

A szabadság vándorai

Néha jó, ha egy kicsit külső szemmel nézünk magunkra és megértjük, hogyan látnak bennünket mások. Mit jelent egy-egy számunkra jól ismert szertartás olyannak, aki először vesz rajta részt. Ezért egy kedves kollégánkat kértem meg, hogy írja meg, milyen volt számára élete első szédere.

JUHÁSZ VALI írása

Biztos vagyok abban, hogy a Földön élő emberek nagy százalékban jelölik meg a szabadságot a számukra leginkább fontos életcélként, vágyként. A peszách ünnepének első két napján a közösségekben tartott széderestéknek is talán ez az egyik célja, hogy a szabadság ünnepét ünnepelve ledobjuk magunkról a hétköznapi gondjait, a minket foglalkoztató problémákat és arra koncentráljunk, hogy a zsidó nép megszabadult a rabszolgasorból és egy nemzetté vált.

Az egyiptomi kivonulás elbeszélése adja a szédereste gerincét, szimbólumokkal, amelyeknek mindegyike egy-egy fontos mozzanat a történetben. Az est forogatókönyve a Hágadá, melynek példányai a szédertál és a kiduspoharak mellett az ünnepi asztal nélkülözhetetlen kellékei. A Hágadából olvassák fel a közösség tagjai a történetet: közösen hangosan, hogy mindenki jól hallja. Ennek komoly felszabadító ereje van, máris mindenki megtett egy lépést az áhított szabadság felé. Aztán sorban az ételek: a pászka, a krumppli, a keménytojás, a chároszet, a keserűfű és nem utolsósorban a négy pohár bor, amelynek elfogyasztása a vacsora során tovább növeli azt az érzést, hogy az ember felszabadult és már semmi állhatja útját. Sem a tíz egyiptomi csapás, sem más akadályok, az isteni ígéret beteljesült: a zsidó nép mindannyiszor megmenekült ellenségeitől.

Természetesen a széder nem egy klasszikus vacsora, annak ellenére, hogy az est fontos eleme maga az evés is. Ez inkább egy spirituális étkezés, egy utazás a lelkünkben, amellyel megerősíthetjük magunkban, hogy bár a zsidó nép rengeteget szenvedett – el sem tudjuk képzelni, hogy mennyit –, mégis itt van, él, virágzó közösségekkel.

*Lösono háboo bijörusolajim
– Jövőre Jeruzsálemben!*

Tüzzel és dallal ünnepel

Lág báomernek, az omerszámlálás idejét megszakító vidám ünnepnapnak több látványos szokása is van. A legismertebb talán a tábortüzek gyújtása, ami az éjszakába nyúló, zenével kísért mulatságok fő látványossága. A másik nagyon látványos eleme az ünnepnek, a Rebbe kérésére létrejött felvonulások. Ezek a szintén zenével és dobokkal-trombitákkal kísért parádék, amelyeken a gyerekek táblákkal vonulnak végig a környékük utcáin, a zsidó egységet hirdetik büszkén. A gyerekek felváltva skandálnak tórai verseket és a zsidó micvák fontosságáról rigmusokat, amihez gyakran a járókelők is csatlakoznak.

Természetesen idén is kivettük ezekből a vidám és zajos ünnepekből a részünket. Nemcsak Budapesten, hanem Debrecenben és Miskolcon is fellobbantak a tábortüzek, miközben a séfek beizzították a grilleket és készültek a finomabbnál finomabb grillvacsorák.

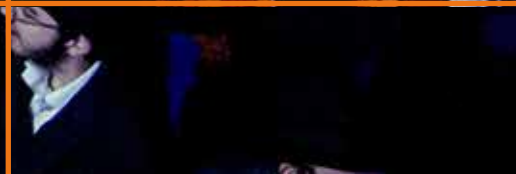
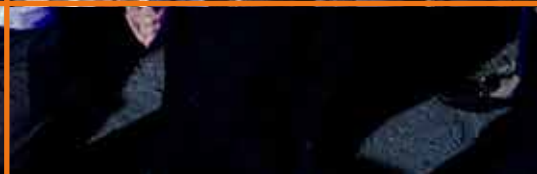
A lág báomeri felvonulás minden eddiginél nagyobbra sikerült Budapesten. A Bét Menáchem Gyermekoktatási Központ által szervezett parádéhoz – amelyen az iskola összes tanulója, sőt még az óvodások is részt vettek – csatlakoztak a Zsibolygó óvoda kicsinyei és a Maimonidész Gimnázium és Általános Iskola elsős tanulói is. Érkeztek gyerekek emellett Debrecenből és Miskolcra is, és mind büszkén vitték a táblákat, amelyekre a felebaráti szeretetről és más micvákról szóló jelszavak voltak írva. A Belső-Erzsébetváros utcáin áttekergő menet felkeltette a környéken lakók és az arra járó turisták figyelmét. Több izraeli és vallásos zsidó turistacsoport pedig csatlakozott is a menethez: a gyerekekkel együtt skandálták a tóra-verseket, sőt tánca is perdültek!

Lág báomer a zsidó egységről, a felebaráti szeretetről és őseink hagyományának teljes megéléséről szól, mégpedig olyan felszabadult és örömteli módon, amihez hasonlót ritkán látni – fotó-összeállításunkkal ebből adunk ízelítőt.

S. Zs.

tük lág báomert

ZSILIP

FOTÓ: KARDOS GÁBOR

ÓBUDA

SZENTENDRE

Sávouti ünnepségek: előadások, fagyipartik és a Tízparancsolat

Az utóbbi években egyre elterjedtebb, hogy sávutot éjszakáján a közösségi tagok rövidebb-hosszabb előadásával vagy neves előadók Izraelről és zsidó témákról szóló előadásával teljesítik az egész éjszakán át való tanulás micváját. Ez az előírás egészen a tóraadásig nyúlik vissza: azon az éjszakán ugyanis a zsidók elaludtak és reggel bizony elkéstek nagy eseményről. Ezt a csorbát kiköszörülendő maradunk fenn ezen az éjjelen.

Zsinagógáinkban sem volt ez másként, sőt volt, ahol meg is toldották az éjszakát! A Budavári zsinagóga elő-sávuti vendége péntek este *Nemes Dániel* volt, aki az izraeli helyzetről adott előadást, míg *Faith Aser* a Rebbe újságíróknak szóló iránymutatásait ismertette. Az ünnep éjszakáján sem maradtak híres vendég nélkül: *Török Ferenc*, az 1945 című film rendezője (és a közösség egy oszlopos tagjának édesapja) volt az egyik előadó, aki a filmről, a zsidó szerepekről és jövőbeni terveiről beszélt az érdeklődőknek, ami után a közösség tagjainak előadásai következtek.

Az ünnep estéjén a virágdíszbe borult Zsilipben már 19 órától elkezdődtek az előadások, aminek fókuszában az izraeli helyzet és a zsidó identitás állt. Az előadók pedig *Nemes Dániel*, *Dr. Preisz Éva Eszter*, *Puzsér Róbert*, illetve *Katz Dávid* és *Rózsa Péter* voltak. Az est moderátora *Hidas Judit*, az EMIH médiaportfólió igazgatója volt, a témák pedig nemcsak izgalmasak, de esetenként provokatívak voltak, ami kimondottan pezsgővé és izgalmassá tette az estét. Az ünnepi ima után pedig a közösségé volt a főszerep: ahogy tavaly is, úgy idén is 18 perces TED-előadások követték egymást éjszakába nyúlóan.

A Vasvári Pál utcai zsinagógában *Szabó Menachem Gyuri* és *Oberlander Báruch* rabbi ünnepi előadása után az éjszakát közös tanulással és kerekasztal-beszélgetéssel töltötték a résztvevők, az ünnep eszlo napján pedig a hagyományos ünnepi tejes kidus és kerti parti várta a résztvevőket, ami minden évben hatalmas sikert arat.

Óbudán idén is hihetetlenül színes volt az előadások palettája: őseink erejének megöröklésétől, a Közel-Kelet legégetőbb kérdésein át, a Frigyládát és holokauszt során zsidó gyerekeket mentő hősökön át a zsidó DNS-ig (létezik-e vagy sem) ívelt a sávutot éjszaka. Többek között *dr. Preisz Éva Eszter*, *Megyeri Jonatán*, *Szalai Kálmán*, valamint *Köves Slomó* rabbi és fia, *Köves Shalom* Közel-Kelet szakértő is színpadra lépett.

Az ünnep napján minden zsinagógában felolvasták a Tórából a Tízparancsolatot, amit a közösség apraja-nagyja állva hallgatott, újabb emlékeztetőként az eredeti tóraadásra, amikor minden zsidó lélek jelen volt az isteni kinyilatkoztatáskor. Végül annak a szokásnak is mindenhol eleget tettünk: inyesiklandó tejes kidus várt minden zsinagógában az imádkozókra. Szentendrén egészen különleges szintre emelték ezt: kihasználva, hogy az ünnepen – megfelelő előkészületek megtétele után – lehet sütni-főzni, pizzapartival készültek, ahol mindenki saját ízlése szerint állíthatta össze a pizzáját.

Ahogy látható, bármelyik zsinagógát is választotta valaki sávutkor, biztosan szép és tartalmas ünnepe volt, amivel megerősítettük az Örökkévalóval kötött szövetségünket.

S. Zs.

A FOTÓK AZ ÜNNEP BEÁLLTA ELŐTT KÉSZÜLTEK.

Elindult a grillszezon

DÉNES ANNA írása

Lapszámunkban betekintést nyerhettek az ómerszámlálás filozófiai háttérébe és abba, hogyan ünnepelte közösségünk ennek az időszaknak a három kiemelkedő pontját: peszáchot, lág báomert és sávuotot. Búcsúzóul még megmutatjuk, miért és hogyan lett a grillezés lág báomer hagyományos étkezési formája. Bár az ünnepnek már vége, a közelgő nyár sok grillezési lehetőséget tartogat, érdemes kipróbálni a receptjeinket!

Ijár hó 18., lág báomer – az ómerszámlálás 33. napja, mely, ha nem is ünnep, de a zsidó naptár jeles napjai közé tartozik. A lág (לג) szó a héber lámed és gimel betűk összeolvasásából ered. E két betű számértéke 33, vagyis a lág báomer az ómerszámlálás harmincharmadik napját jelenti.

Peszách második estéjén kezdjük számolni az ómert (a.m. árpakéve). Tórai parancsolat szerint hét héten át számolunk minden este eggyel többet, míg végül a 49. nap után elérkezünk sávuothoz, a tóraadás ünnepéhez. Az ómerszámlálás (szfirát háomer) első 32 napja gyászidőszak: nem tartanak például esküvőket, nem nyiratkoznak és a férfiak nem borotválkoznak, mivel ezekben a napokban tartott a Misna egyik legnagyobb bölcse, rabbi Akiva tanítványai között a huszonnégyezer áldozatot követelő járvány. A hagyomány szerint a pusztító vész – mely a tisztelet hiánya miatt tört ki a tanítványok között – az ómerszámlálás 33. napján hagyott alább.

Ez a nap egyben a Misna egy másik kiemelkedő bölcse, Simon bár Jocháj rabbi (röviden: Rásbi) halálozási évfordulója is. A hatalmas tudású rabbi, mint mondják, elhozta a világba a zsidó misztika, azaz a kabala fényét. Ő volt a kabala alapkönyve, a Zohár (a.m. ragyogás) szerzője is. A rabbi halála előtt azt kérte tanítványaitól és követőitől, hogy évről évre vidám ünnepléssel emlékezzenek meg

a halálozási évfordulójáról. Ilyenkor százezrek zarándokolnak a sírjához az észak-izraeli Meronba. Lág báomerkor a vidáman lobogó máglyákkal és a grillen sült ételkkel Simon bár Jocháj rabbi tanításainak nagyszerű fényére emlékezünk.

A máglyákat héberül medurának nevezik. Néhány héttel lág báomer előtt Izrael minden településén megkezdődik az ágak, fadarabok gyűjtése, majd a kijelölt helyeken megrakják a máglyákat, melyeket lág báomer estéjén gyújtanak meg. A tűzben krumplit, hagymát, pillecukrot sütnék, a grillrácsokon hús vagy hal és zöldségek pirulnak, és ezek mellett rendkívül népszerű a pojke nevű, nyílt tűzre helyezett edény is, melyben el-

sősorban levesek, illetve sűrű, szaftos húsok készülnek.

Az alábbiakban néhány egyszerű receptet ajánlunk grillezéshez. Fontos előre tudni, hogy a zsidó törvények értelmében nem szabad halat és húst egyszerre elkészíteni vagy elfogyasztani, bár használhatjuk mindkettőhöz ugyanazt a lábost, ha a két használat között alaposan megtisztítottuk az edényt. Ez azt jelenti, hogy grillezhetünk halat hús után vagy húst hal után, amennyiben a rácsokat alaposan megtisztítottuk a ráragadt haltól vagy hústól. Mivel azonban a grill rácsait rendkívül nehéz megfelelő módon megszabadítani a ráégett maradványoktól, az a legjobb, ha nem használjuk ugyanazt a

rácsot húshoz és halhoz is. A legjobb megoldás, ha a halat alufóliába csavarva tesszük a rácsra vagy külön rácsot használunk a halhoz és a húshoz.

A faszenes grill használatánál fontos, hogy a tűz meggyújtása után meg kell várni, amíg a széndarabok izzanak, de nem égnek lánggal, és egyen-

letes hőt adnak le. A grillrácsot használat előtt kenjük be friss vöröshagymával, hogy ne ragadjon rá a hús sütés közben.

GRILLEZETT CSIRKEMELL, -SZÁRNY, -COMBFILÉ HÁROMFÉLE PÁCBAN

húsos

glutén- és tojásmentes

Hozzávalók: 1 kg csirkemell, felszeletelve; 1 kg csirkeszárny; 1 kg filézett csirke felső comb (héberül párgiot)

Az 1. páchoz: ½ pohár olívaolaj; 1 citrom leve; só, durvára darált bors, pirospaprika bőségesen; 6 gerezd fokhagyma összetörve

A 2. páchoz: ½ pohár olaj; só; 2 ek. datolyaméz; chilipaprika-pehely; és gyömbérpör ízlés szerint

A 3. páchoz: ½ pohár olívaolaj; só, durvára őrölt bors, ízlés szerint; néhány friss rozsmaringág

A pácok hozzávalóit külön tálakban összekeverjük. A megmosott húst legalább két órára (de akár egész éjszákára is) a pácba tesszük: a csirkemellet az első, a szárnyat a második, a combot a harmadik fajtába. Időnként megforgatjuk a húsokat a pácban, hogy az ízek alaposan összeérjenek. A grillben a szenet felizzítjuk, és amikor már csak parázslik, rátesszük a húst. Mindkét oldalukon ropogósra sütjük a darabokat, és azonnal, még forrón tálaljuk.

GRILLEZETT ZÖLDSÉGEK

gluténmentes, párvé

Ezek elkészítése nem igényel különösebb előkészületet. A cukkinit és a padlizsánt vágjuk vastagabb szeletekre (hogy ne essenek be a grill rácsai közé). A gombafejeket tisztítsuk meg. Keverjük össze néhány összetört fokhagymagerezdet olívaolajjal, sóval, borssal és egy kevés citromlével, majd vékonyan kenjük meg vele a zöldségek mindkét felét. Pihentethetjük sütés előtt, de mehetnek egyenesen a grillrácsra is, ahol a forró széndarabok fölött néhány perc alatt mindkét oldalukon megpirítjuk őket. Azonnal tálaljuk.

KÉPZELT RIPIORT

egy amerikai popfesztiválról egy elmaradt, majd mégis megvalósult látogatásról

ZINK ADIRA *írása*

Programajánló 2025 kora tavaszán: „A TalkSlo című programsorozat során következő alkalmán április 4-én Köves Slomó, a EMIH vezető rabbija és Kepes András rádiós, televíziós, független műsor-készítő beszélgetnek Kepes új könyve kapcsán, melynek címe: A boldog hülye és az okos depressziós.”

Prológos: „Menni kéne”

A nemrégiben a sajtóban hurrikánként végigsöpört események kapcsán – ahogy mondani szokták – „légyként a falon” elképzeltem, hogy mi történhetett, mi hangozhatott el azon a két alkalomból álló találkozón, amely egy elmaradt közösségi esemény helyett jött létre. A dialógusok kitaláltak, bármiféle egyezés a valósággal csupán a véletlen műve.

„Valaki mondja meg”

„Lemondtam a beszélgetést Köves Slomó rabbi-val” – jelent meg Kepes András Facebook-oldalán március 25-én. A bejegyzés mellett megosztva egy vádaskodó cikk az EMIH-ről hivatkozási alapként.

„Arra születtem”

Mindez a magyar médiatörténelem egyik legnyitottabb, legobjektívebb riporter-műsorvezetőjétől, aki független műsorvezetőnek vallja magát és (kis túlzással) arra született és arra tette fel az életét, hogy minél jobban megismerjük egymás kultúráját és ezért a világ minden szegletébe elmenjen riportot készíteni (pl. a Világfalva című sorozatában). Akár egy kis afrikai faluba vagy egy ortodox zsidó közösségbe (ahol lapunk munkatársainak, Naftali és Chana Deutsch-nak az esküvőjén járt, és amelynek filmkockáinak egyikén éppen Köves Slomó rabbi látható, amint a vőlegénnyel a nyakában táncol.) Emellett interjút készített Horthy István özvegyével is, csak hogy különböző nézőpontokat és embereket bemutasson.

„Ringasd el magad”

A nagy ribillióban elkalandoztak a gondolataim és mivel két, nyitottan gondolkodó emberről van szó (bár korban viszonylag távol vannak egymástól), abban reménykedtem, hogy mégiscsak létrejön ez a találkozó, ha nem is abban a formában, ahogy eredetileg tervezték.

A társadalmunkban jelenleg zajló politikai és mindenféle hisztéria közepette van egy olyan jelenség, ami leginkább kulturális közszereplőknél fordul elő, mégpedig, hogy amennyiben leülnének valakivel beszélgetni, vagy részt vennének egy olyan programban, amelyet a közvéleménynek egy része negatívan (vagy egyszerűen csak másképp) ítél meg, akkor összekénik magukat valamivel és attól kellene esetleg félniük, hogy a hitelességük pillanatok alatt romba dől és az eddigi, több évtizedes munkájuk is annulálódik. Ilyenkor függetlenül attól, hogy mi az igazság, az a lényeg, hogy az ő nevük tiszta maradjon.

„Nem akarom látni”

Azt hiszem, a rabbit is meglephette ez a lépés (értsd: a program lemondása), mert annyira abszurdnak tűnt, hogy valaki egy beszélgetést lemond azért, mert olvasott egy cikket a beszélgetőpartnerről és annak közösségéről, és ezt simán tényként értelmezi. Akkor ennyire törekeny ez a hitelesség?! Hiszen többen úgy érezték, hogy a riporter a saját hitelességének az oltárán feláldozta azt, hogy nem ment el egy közösségi eseményre, amit sokan vártak, és az esemény lemondásakor egyoldalúan nyilvánított véleményével (amit a cikk megosztásával a sajátjaként értelmezhetünk akkor) egyben megvádolt mindenkit, aki ehhez a közösséghez tartozik.

A rabbi válaszosztot írt a lemondás kapcsán, egyben meghívta a riportert egy magánbeszélgetésre, aki erre – elismerésre méltóan – pozitívan reagált és elfogadta a meghívást, hogy megismerje a közösséget, hiszen az élet annál komplexebb, minthogy feketék és fehérek legyenek a dolgok.

„Add, hogy még egyszer lássam”

És ahogy egy későbbi bejegyzésből tudjuk, a riporter el is ment az Óbudai Zsinagógába, sőt valamilyen oknál fogva (talán még maradt benne kíváncsiság a közösség iránt?) sábesz után még a Zsilip Központba is.

„Ringasd el magad II.”

Mivel péntek este volt (ezt lehet tudni a posztokból), nagyon sokan lehetek Óbudán. Gyanítom, hogy miként ilyenkor lenni szokott, többen odamentek hozzá, beszélgettek vele, érdeklődtek a hogylétéről. Ima–tanulás–ima–kidus ilyenkor a menetrend, talán több régi ismerősével is találkozott a kiduson, még az is lehet, hogy olyan emberek ültek mellette, akiket régóta ismer.

„Vinnélek, vinnélek”

Ahogy azt Köves rabbi Facebook- és Instagram-bejegyzéséből megtudhattuk, a riporter egy másik napon ismét látogatást tett a közösségnél:

„Köszönöm, András, hogy elfogadtad meghívásomat, és eljöttél végül az Óbudai Zsinagógába múlt hét pénteken a közösséggel megismerkedni. Külön öröm a számomra, hogy ezek után kettesben is volt alkalmunk megismerkedni egy kávé mellett.

És ha már a Brooklyn Bagelben voltunk, bemutathattalak Glitzenstein Sámuel rabbinak és a Zsilip Központot is megnéztük.”

Vajon ott miről lehetett szó? Talán arról, hogy miért lehetnek ellenérzések az EMIH irányában (erről szolt a riporter által posztolt cikk). Felmerülhetett okként az irigység. Az irigységnek ugyanis az a természete, hogy az attól való félelem, hogy ha valaki jobban csinálja azt, amit nekünk kellene csinálni, akkor félünk, hogy egy idő után nekünk már nem jut semmi.

„Arra született”

Lehet, hogy a rabbi elmondta, amit már többször, több helyen kommunikált: „A kérdés az, hogy mi a cél. Egy kulturális személyiségnek az a célja, hogy a hitelessége megmaradjon, hiszen az az ő »intézménye« és mindent annak az oltárán áldoz fel. Az én céloom közösségvezetőként pedig nem a saját hitelességem kérdése, hanem az, hogy legyen közösség, legyen sábesz, legyen zsinagóga, legyen kidus, legyen iskola, és ennek rendelek alá mindent. A zsidóság hozzáállása évezredek óta ez: nem az a feladatunk, hogy ország-világ előtt bizonyítsuk, hogy mennyire erkölcsösösek, hitelesek vagyunk és minden erkölcstelenséggel kapcsolatban felszólalunk, hanem az a feladatunk, hogy a közösséget építsük, védjük.”

„FINÁLÉ”

A találkozásról az egyetlen képes bizonyíték a Zsilipben készült vidám fotó, amelyen Kepes András Köves Slomó és Glitzenstein Smuel rabbikkal látható. A találkozó után készült fotó melletti kommentek szinte kivétel nélkül pozitívan reagáltak a fejleményre:

„Nagyon örülök, hogy nyitott volt Kepes András!”

„Mondtam én, András, nem kell magad emiatt feladnod!!!! Gratulálók!!!!”

„Remélem, ő is belátta, hogy ez korántsem egy romboló hatású, kitasztandó, hanem egy jó hangulatú, értékeket teremtő, és megőrző közösség.”

„De szuper, köszönjük a találkozást és az arról való tájékoztatást.”

Az elhamarkodott ítékezés kapcsán felmerült bennem a kérdés, hogy az ilyen esetek kapcsán az volna-e a cél, hogy elmondhassuk, hogy én bizony megmondtam, vagy az, hogy valami változást érzünk el. Azzal, hogy jól megmondjuk, nem biztos, hogy a legerősebb változást érzjük el. A zsidóság megmutatja magát, azt, hogy van érvényes üzenete a világnak. Ha arra gondolunk, hogy mi lehet ez az üzenet, kik azok, akiket ez érdekel, arra példa lehet az EMIH sajtója, az újságok, a honlap vagy Megyeri Jonatán rabbi, akinek bejelentkezéseit, műsorait sok tízezren nézik, többségében nem zsidók. Ezekben a műsorokban az élet olyan kérdéseiről beszél, mint házasság, gyereknevelés és más olyan témákat is érint, amelyek érdeklik az embereket.

Mivel nem sokkal peszách előtt volt ez a látogatás, feltételezem, hogy a riporter egy doboz macesszel és szuper élményekkel távozhatott (ahogy az emberek szoktak távozni a Zsilipből), és emellett magával vihette a rabbik kedvességét és azt a tapasztalatot, hogy a zsidóság ma is élő és megélt hagyomány, ami a modern kor kihívásai között is irányt mutat és segít az embereknek megtalálni a gyökereiket és örökségük szépségeit.

(Az alcímekben a Képzelt riport egy amerikai popfesztiválról című musical dalainak címét hívtam segítségül.)

ESZTER MESÉJE: a rabbi elveszett leánya

DÉNES ANNA *meséje*

2. rész

Hogy mi történt mindeközben Sábtej rabbi-val? Nem vesztette el a hitét, még több Tórá-t tanult, mint addig, de sehol sem tudott letelepedni. Éveken át bolyongott, hátha megtalálja elveszett lányát. Végül felfogadták őt egy kisváros rabbijának, újrarázasodott és fia született. De szeretett lányát sosem felejtette el, és soha nem adta fel a reményt, hogy megtalálja őt.

Egy napon látogató érkezett a városba, aki elmesélte neki, hogy egy zsidó lány él a király palotájában, aki semmihez nem nyúl a király konyháján és csak azt eszi, amit egy öreg zsidó asszony készít neki. „Félholtan talált rá a király évekkor ezelőtt az erdőben, vadászat közben” – mondta a látogató, és Sábtej rabbi biztosan tudta, hogy megtalálta a lányát. Útnak indult, ám az éjszaka egy sűrű, sötét erdőben lelte, ahol banditák támadták meg őt. A gonosztevők megkötözték a rabbit és meg akarták ölni. Ekkor azonban így szólt az egyikük: „Nem tehetünk vele semmit, amíg Vratyiszláv vissza nem tér”. Vratyiszláv volt a banditák vezére, még ezek a semmirekellők is rettegetek tőle. Amikor megérkezett, a társai beszámoltak róla, hogy egy szegény lányt találtak az erdőben bolyongva. Úgy vélték, talán eladhatják szolgának. „Van itt még valami” – mondták, azzal előrángatták Sábtej rabbit. „Vratyiszláv!” - „Sábtej!” A banditák legnagyobb megrökönyödésére a szakállas zsidó és a rettegett banditavezér barátokként üdvözölték egymást. „Vratyiszláv, mentsd meg az életemet, ahogy gyerekkorunkban én is megmentettem a tiédet” – mondta Sábtej rabbi, felismerve gyerekkori pajtását. „Sábtej, az egyetlen ember voltál a világon, aki valaha is szeretett engem. Menj Isten hírével.”

Sábtej rabbi hamarosan elérkezett a palota közelébe, ám csak üszkös romokat talált. Kérdősködni kezdett, hogy mi történt, és hamarosan megtudta, hogy a szörnyű tűzvészben egyetlen ember veszett oda: Eszter, a királylány szépséges barátnője. Sábtej rabbi azon nyomban elájult. Amikor magához tért, így szólt: „Isten adta, Isten elvette, legyen az Örökkévaló neve áldott”. Sábtej rabbi megtörtén érkezett haza és még több Tórá-t tanult, mint addig, nem tudván, hogy lánya él és egészséges.

Eszter egyébként, ahogy már sejthetitek, szintén találkozott Vratyiszláv gonosz cimboráival. Nem sokkal azután hurcolták a banditavezér elé, hogy Sábtej rabbi elindult a palota felé... Kikérdezték a lányt, hogy kiféle, miféle, de nem árulta el nekik, hogy honnan jött. Végül megállapodtak abban, hogy csakis zsidó lány lehet. Vratyiszláv eldöntötte, hogy Vilnába küldi, ahol a zsidó közösség sok pénzt ad majd azért, hogy kiválthassa őt a banditák kezéből. A gonoszok nem kevesebb, mint háromezer aranyat követeltek a lányért. A közösségnek nem volt ennyi pénze és nem tudták, mitévők legyenek. Ekkor hirtelen felállt egy férfi, Menáchem rabbi és így szólt: „Kifizetem a váltságdíjat a saját pénzemből” – jelentette ki. A közösség tagjai örömujjongásban törtek ki, Vratyiszláv pedig átadta neki a rettegő lányt. Menáchem rabbi hazavitte Esztert. Felesége, Gitta szeretettel fogadta őt: „Isten nem adott nekem gyermeket, ám ajándékba küldött nekem téged”.

Menáchem rabbi családjában Eszter végre valóban otthon érezhette magát. Mindig szeretettel adtak a szegényeknek, ajtajuk nyitva állt a látogatók előtt, a levegőt a Tóra szelleme töltötte meg. A boldogság azonban nem tartott sokáig: Gitta hamarosan ágyának esett és nem sokkal később visszaadta lelkét a Teremtőjének. Két évre rá Menáchem rabbi feleségül vette Esztert, mindketten megvigasztalódtak és boldogan éltek együtt.

Folytatjuk!

OLAJÁG
OTTHONOK

IDŐSOTTHON

másként!

Utazunk és
élményeket
szerzünk

Önnek mit jelent a tartalmas időskor?

- Élethosszig tartó tanulást?
- Színes programlehetőségeket?
- Egészségmegőrzést?
- Új kapcsolatokat?

Várjuk az
Olajág Otthonokban!

06 1 510 00 18
olajagotthonok.hu

 @olajag-otthonok
 olajagotthonok

meshama

lélekről, életről

Keressd új tévécsatornánkat a kábelszolgáltatóknál,
kövess minket Facebookon, YouTube-on!

